سرائیکی شاعری وچ ورتیجݨ والے ذخیرہ قوافی اَتے علمِ قافیہ تے لکھی گئی منفرد کتاب

ندیم قاصر اُچوی

ادب سماج انسانیت پبلی کیشنز

قافیہ شناسی

ناں کتاب	:	قافیہ شناسی
لکھت	:	ندیم قاصر
ناشر	:	انٹر نیشنل رائٹر فورم پاکستان
کمپوزنگ	:	محمد ارسلان مجددی
سن اشاعت	:	ستمبر،2023ء
تعداد	:	500
اہتمام	:	شہزاد افق
مکھ پناں	:	حسان آرٹ اینڈ گرافکس
مطبع	:	ASI پرنٹنگ پریس (راولپنڈی)
مُل	:	750
ISBN	:	978-627-7576-36-1

قَاُفِیَہُ شَنَاُسِیُ

(سرائیکی زبان وچ)

لِکھت:

ندیم قاصر اُچوی

ناشر:

ادب سماج انسانیت پبلی کیشنز، اسلام آباد

ملتان، لاہور، کراچی

Email:asipak0786@gamil.com
Contact: 0312-54 00 326

پُوکھا

والدین اَتے اُستاداں

دے ناویں

جنہاں دی وجہ توں میکوں علم دی روشنی ملی

تندیر

مضمون: | صفحہ نمبر

قافیہ دے اصلی حروف

قافیے دے وصلی حروف

قافیہ وچ حرکتاں

قافیے دے نُقص

قافیے دیاں قسماں

بہ اعتبار روی

قافیہ دی سنجاݨ

شعر آکھݨ اتے شاعری دے فن دی جاݨ سنجاݨ رکھݨ ڈو وکھو وکھ چیزاں ہن۔ ڈھیر سارے نویں لکھݨ والے شاعر اپݨی شاعری اچ بحر، وزن، قافیے وغیرہ دا آہر نئیں کریندے۔ اگر عروض دی زیادہ سدھ خبر نئیں تاں کم ازکم شعری اصطلاحواں دی جاݨ سنجاݨ ہووݨ ضروری اے۔ شاعری دے فنی مباحث بارے سرائیکی اچ بہوں گھٹ لکھیا گئے۔ لیکن سئیں ندیم قاَصر اچوی دی اے کتاب سرائیکی قافیے کوں سمجھݨ تے سکھݨ دا بہترین ذریعہ اے۔ حیرانی اے ہے جو ندیم نے بہوں کم عمری اچ ایں ادق فن دے نال ڈھیر ساری جانکاری حاصل کر گھدی اے۔ قافیہ کیا ہے ؟ ایندیاں قسماں کتنیاں ہن ؟ ایندیاں حرکتاں تے نقائص کیویں ہن ؟ مختلف ماہرین نے قافیے دی تعریف کیا کیتی اے تے قافیے کوں ورتݨ دے طریقے کیا ہن ؟ ندیم قاصر نے اے ساری تفصیل ایں کتاب اچ جمع کر چھوڑی اے۔

ایں پاروں آکھیا ونج سگدے جو اے پورھیا سرائیکی ادب اچ ہک بہوں وݙا علمی اضافہ اے۔ مختصر الفاظ اچ جامع تے آسان وضاحت ایں کتاب دا مرکزی حسن اے۔ ایں سانگے ندیم قاَصر نے دریا دی بجائے سمندر کوں کوزے اچ بند کر ݙتے۔ میں سمجھداں جو اے کتاب نویں لکھاریں کیتے تاں

اوویں ای اہم اے لیکن پراݨے شاعر حضرات وی ایں توں بھرپور فائدہ حاصل کر سگدن۔ میکوں امید اے جو ندیم قاصر اچوی ایں کتاب توں بعد تحقیق دی مشق جاری رکھیسن اتے شعری اصطلاحواں بارے کئی پیا نواں کم ضرور گھن تے آسن تاکہ سرائیکی ادب اچ فنی مباحث دا دروازہ کھلیا رہ ونجے۔

ڈاکٹر شکیل پتافی

(کوٹ مٹھݨ)

20اگست2023ء

ندیم قاصر دی قافیہ شناسی

ندیم قاصر ساڈے وسیب دا آہری نینگر ہے سرائیکی زبان ادب دا کھوجی ہے۔ ایم اے سرائیکی کیتی ہے۔ اسلامیہ یونیورسٹی بہاولپور سرائیکی شعبے وچ ساڈی ہک سرسری ملاقات سئیں مہرین فاطمہ تھہیم دے کٹھے تھئی پروفیسر ڈاکٹر بدر مسعود سئیں وی موجود ہن۔ ندیم قاصر اجاں پڑھدا وی ودے تے ایندے نال سرائیکی ادب وچ ہک نویں موضوع تے کتاب لکھ چھوڑی ہِس۔ بھوں ای اوکھا موضوع چنڑیں، "قافیہ شناسی" شعروادب نال تعلق رکھنڑ والے قافیہ ردیف دی اصطلاح توں چنگی طرح واقف ہِن۔ لیکن انہاں قافیاں دی باریک رمزاں توں تاں وڈے وڈے شاعر وی واقف کائنی۔ او سکھڑیں قافیے دی رواداری کوں ڈیکھدن تے ورتیندن ندیم قاصر سئیں ہوراں" قافیہ شناسی " دی خاطر جیڑھی باریک نظر تے بصیرت تے شعور دی لوڑ ہوندی ہے اونوں پاسے ہک علمی فکر تے اصطلاحی توجہ کیتی ہِس۔ اردو وچ صنائع بدائع تے علم عروض تے بھوں کجھ لبھدے۔ لیکن سرائیکی ادب وچ بھوں گھٹ مواد ایں موضوع تے ملدے۔ اچ توں کوئی چالھی پنتالھی سال پہلے محترم محسنِ سرائیکی بابائے سرائیکی سئیں دلشاد کلانچوی سئیں ہوراں شاعری دے وزن تے قافیہ تے کتاب مرتب کیتی ہئی۔ میں سمجھداں جو ندیم قاصر دا ایہا قافیہ شناسی داکم اگواں دے نقاداں کوں مزید کم کرنڑ تے مجبور کریسی۔ علم داکوئی حد بنّاں تاں نئیں ہوندا۔ لیکن ول وی ندیم قاصر نے ایں خشک موضوع تے تحقیقی

قلم چاتے تے قافیے دیاں قسماں، قافیے وچ پاتے ونجݨ والے نقص دی شاعری کرݨ والیاں کوں سنڄاݨ کرائی ہے۔ مختلف اصلاحواں دیاں اونوں تعریفاں وی لکھن۔ایں علم قافیہ سمیت عروض دیاں سب اصطلاحواں عربی تے فارسی کنوں ساڈے کول آئن۔ ہݨ ضرورت ایں شئے دی وی ہے جو انھاں اصطلاحواں کوں انھاں دی اصلی زبان اچ لغت مطابق سمجھ تے ول انھاں کوں سرائیکیاں کوں سمجھایا ونڄے۔اگر تھی سگے تاں سرائیکی وچ انھاں اصطلاحواں دا لفظی وٹاندرا کیتا ونڄے تاں جو سرائیکی دے مستقبل وچ ساڈا ادب مکھی تے مکھی مارݨ والے کم دی بجائے ہر سطح تے علمی تے ساڈی زبان دا پورھیا محسوس تھیووے۔بہرحال ندیم قاصر سئیں نے "قافیہ شناسی" دی وسیب کوں کتاب ڈے تے سرائیکی ادب دے تنقیدی حصے ودھارے کم کیتس۔اللہ کرے ایہ علمی شوق ایویں ٹریا راہوے۔آمین

رحیم طلب

سابق ڈائریکٹر انفرمیشن

بہاولپور / ڈی جی خان

حکومت پنجاب، لودھراں

0300-68 45 434
0333-49 69 306

قافیہ شناس

علم عروض اوزان شاعری ، علم القوافی شاعری وچ سب توں پہلے تخیلات کوں ترجیح ڈِتی ویندی ہے ول وتد، سبب اتے بحراں نال رلایا ویندے ، ہر شاعر علم عروض کنوں واقف نئیں، اے کم صرف ناقدین استاد دا ہے۔ اتے ہر شاعر ہر فن مولا وی نئیں ہوندا ، اے سبھ مالک الملک ذوالجلال والاکرام دی عطا کردہ نعمت ہے بندہ صرف ترلہ کریندے، میں گالھ ایں کتاب " قافیہ شناسی" دے متعلق تاں میں علم القوافی اتے سرائیکی شعری وچ ورتیجݨ والے ذخیرہ قوافی "الف" کنوں "ی" تئیں جمع کرتے کتابی شکل وچ لاکرائیں پیش کرݨ کوئی عام کم نئیں، الحمد اللہ میڈے پیارے تلمیز ندیم قاَصر اچوی چند ہی سالاں وچ شاعری دے نال نال علم عروض اوزان شاعری، علم القوافی محنت تے لگن نال بہوں عمدہ کارکردگی سرانجام ڈِتی ھے جبکہ علم عروض اوزان شاعری فارسی زبان کنوں اردو ادب وچ شامل تھئی ، اتے مادری زبان وچ بہوں کم وبیشتر مستعمل ہے ، مگر ہر زبان زدِکو علم عروض اوزان شاعری اتے علم القوافی ، شاعری وچ پختگی لاوݨ کیتے اشد ضروری ہے ، میکوں دلی خوشی تھئی ہے جو میڈے شاگرداں وچوں ہک ندیم قاَصر اچوی نے ایں ضروری کم کوں اڳوں تے ٹورݨ دی جسارت کیتی جوکہ ہر زبان زدِ کیتے آسانی تھیسی ، میڈا قاَصر اچوی اجاں تاں نوجوان ہے اتے ایں عمر وچ نوجوان ایں پاسے کتھاں توجہ ڈیندن، لیکن ایں

نوجوان نے اے کم کرتے ضرورت مند طالباں واسطے"قافیہ شناسی"کتابی شکل وچ لا تے آسانیاں تقسیم کرݨ دی سعادت حاصل کیتی اے، دعائے قلبی اے میڈا قاَصر اچوی اردو اَتے سرائیکی زبان دا اُبھردا ہویا آفتابی استاد شاعر ثابت تھیسے، انہاں دی اے کتاب ایوارڈ دی حقدار ہے، میڈے پیارے وطن عزیز پاکستان وچ ٹیلنٹ دی کمی کائنی، المیہ اے ہے کہ صاحبِ ضروت کوں تاں نوزا ویندے مگر مفلس ہر فن مولا کو کوئی پوچھدا وی نئیں۔ میڈے قاَصر اُچوی نے اچاں علم عروض اوزان شاعری تے بیا وی علم،کتابی شکل وچ گھن تے آنوٹے، علم انہاں دے کول ڈھیر اَمدے جو علم دے نال حلم وی رکھیندن۔ الحمدللہ،اللہ رب العزت دی بارگاہ وچ شکر ہے جو جیڑھا علمی کم اگوں تے شیئر کرݨ دا بندہ ناچیز نے خواہش کیتی ہئی اوکم میڈے ندیم قاَصر اُچوی کیتے تے امید ہے جو اے سفر ایویں جاری رہسی۔ ایں مختصر لفظاں دے نال، دلی دعائیں میڈے ندیم قاَصر اَچوی کوں اللہ رب العزت دن دگنی رات چوگنی ترقی عطا فرماوے۔ آمین یارب العالمین بجاہ النبی الامین الکریم۔

دعاگو :

ہمراز اُچوی

اوچشریف، بہاولپور

03029325249

قافیہ بندی دا حُسن

میڈے مطابق شعر ہک اینجھی تحریر ہے جیڑھی شاعر دی اپݨی زبان دے تجربے دے بارے وچ تخیلاتی بیداری پیدا کریندی اے تے معنی، الا تے تال دے ذریعے مخصوص جذباتی ردِ عمل پیدا کرݨ دا اہتمام کریندی اے ۔بیتاں اَتے اشعار دے اوزان تے ہے جزئیاتِ شعری کیتے غزل دے اشعار بہترین مواد فراہم کریندن ۔ ایندی ہک وڈی وجہ اے وی ہے کہ غزل دا ہک شعر (بیت) مضمون دے حوالے نال وی آزاد ہوندے، تے فن دے حوالے نال وی ، ہک غزل دے یکے اشعار ہک مخصوص وزن وچ ہوندن۔ مطلع دے ڈوہنیں مصرعے وچ قافیہ دا اہتمام کیتا ویندے،ردیف ہک چس پیدا کریندے تے قوافی مضمون سوریندی ہے ۔ فنی اہمیت قافیے دی ہوندی ہے ۔ ندیم قاَصر نے ’’قافیہ شناسی‘‘ تے انتہائی خوش اسلوبی نال لکھے تے اوندی اقسام کنوں گھن تے اوندے نقائص تے حرکات کوں وی واضع بیان کیتے جیڑھا جو ہر قاری سانگے شاعری سیکھݨ بھلکہ شاعری دی معنویت کوں سمجھݨ دے حوالے نال بہوں مفید ہے ۔قافیے وچ حرف روی دے مطابق اقسام تے گالھ مہاڑ ہووے یا وزن دے اعتبار نال اقسام دی

تفصیل ہووے یا قافیہ دے اصلی تے وصلی حروف کوں وی ندیم نے خوش اسلوبی نال تفصیلاً مثالیں نال لکھے ۔ شاعر نئیں بھلکہ اچھا شاعر بݨ کیتے ندیم قاَصر دی اے کتاب ہک استاد دی حیثیت رکھیندی اے۔ میں دعا کریندی آں جو اللہ پاک میڈے بِھرا ندیم کوں ہر قدم تے کامیابی عطا کرے۔ آمین

دعاگو:

تحریم ڈوگر، لاہور

شاعرہ ، نثر نگار

27اگست2023ء

قافیہ شناسی

سرائیکی شاعری ہووے یا کئی بئی زبان دی شاعری ،ایندی اصل رونق قافیہ ردیف دی بندش نال ہوندی۔ جیکر قافیہ دا سہی استعمال نہ ہووے تاں کلام پھیکا پھیکا لگدے۔ یعنی مکمل قافیہ بندی شاعری دا اصل رنگ تے حُسن ہے۔ویسے تاں میں نثر نگار ہاں لیکن شاعری بارے جو کجھ پڑھے یا استاداں کولوں سنڑے تاں شاعری وچ ادبی اصطلاحات لازم شئے ہے۔جیڑھی تحریر چاہے او شاعری ہووے یا نثر ہووے اگر ادبی تقاضے پورے نہ کرے تاں اینکوں ادبی لکھت نئیں آکھیا ونج سگدا۔قافیہ دا سہی ورتاوا وی ادبی اصلاحات وچ شمار تھیندے ایں توں علاوہ بحر (چھَند) وزن وغیرہ دا وی سہی ورتاوا ادبی اصلاحات وچ شمار ہے۔جیڑھے لوک انہاں چیزاں کنوں گھبریندن تے آکھ ڈیندن جو اے چیزاتنی ضروری کائنی اصل وچ او اپنڑے آپ نال ظلم کریندن۔ ندیم قاَصر خود شاعر وی ہن ، تے شاعری دیاں اچھی بھلی ادبی اصطلاحواں دی جاݨ سنڄاݨ رکھیندن ،اے کتاب" قافیہ شناسی " انہاں دی ہک لاجواب لکھت ہے۔جیندے وچ انہاں قافیہ کو واضح کر ڈتے جو قافیہ کیا ہوندے؟ قافیہ دیاں غلطیاں کیا ہوندن؟ قافیہ دیاں کتنیاں قسماں ہوندن؟قافیہ کتھوں آئے

؟ماہرِین قافیہ نے قافیہ بارے کیا کجھ آکھے ؟ ندیم قاَصر دی ''قافیہ شناسی'' اے ہک تحقیقی تے علمی پورھیا ہے۔ آبنجھی مشکل چیز کوں مثالیں نال آسان کرتے ݙسݨ وی ،کوئی آسان ڳالھ کائنی،ایں کتاب ''قافیہ شناسی'' وچ پنج ہزار توں وَدھ سرائیکی شاعری وچ ورتیجݨ والے قوافی وی موجود ہن ندیم قاَصر نے مختلف سرائیکی شعری مجموعہ جات وچوں ڳول پھرول تے لکھے ہن تا کے سرائیکی شاعراں واسطے مزید آسانی تھیووے۔ میݙی دعا ہے کہ اللہ سئیں اوچ شریف دی دھرتی دے ایں لکھاری کوں مزید ایجھے تحقیقی کم کرݨ دی توفیق ݙیوے ۔ سرائیکی ادب کوں ایجھے لوکیں دی لوڑ ہے ،امید اے ''قافیہ شناسی'' سرائیکی شعراء تے ادیباں واسطے بہترین کتاب ثابت تھیسی۔

مہرین فاطمہ تھہیم

مظفر گڑھ

31 اگست 2023ء
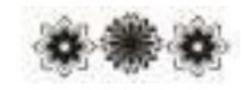
مہاگ

ادبی اصطلاحات دی دنیا وچ اوہو بندہ داخل تھیندے،جیڑھا بندہ ادب شناس ہوندے۔ شاعری چونکہ اللہ سئیں دی طرفوں ڈات ہے،تاں اے عام چیز کائنی بہوں قیمتی شئے ہے۔جیڑھی شاعری اصولیں کنوں ہٹ ویندی اے یعنی چھند کنوں اتے قافیہ ردیف دی بندش کنوں ہٹ ویندی اے ایندی رونق تے چس ختم تھی ویندی اے۔انھیں اصولیں دا ناں گھنو چاتاں کجھ شاعر مریلے اکھیں نال ڈہدن جو اے وقت کتھوں اصولی نکل آئین۔کجھ اتھجے مبتدی شاعر صاحبان اے وی آکھݨ لگدن جو سرائیکی مادری زبان ہے لہذا ایندے وچ اے اصول اہمیت نئیں رکھیندے۔لیکن ایندے وی اصول ہن ایندے وچ وی چھند یا عروض دے علاوہ قافیہ اتنی اہمیت رکھندے جتنی باقی مادری یا قومی زباناں دی شاعری وچ اہمیت رکھیندے۔قافیہ دی پابندی تے ایندے اصول تے ضابطے سمجھݨا ضروری شئے ہے۔ علم قافیہ اج دا نواں علم تاں کائنی۔بو علی سینا قافیہ بارے اہدن کہ " جیڑھا مقفیٰ(ہم قافیہ) کائنی او میڈی نظر وچ شعر ہی کائنی "کجھ لوک اے وی سمجھدن جو لفظ ہکی جئیں آواز والے لفظ قافیہ ہوندن ،اے قافیہ دی غلط تعریف پکائی ہوئی۔ہکی آواز والے الفاظ ہم قافیہ نئیں تھی سگدے جب تک" حروف روی " نہ

ہووے۔ مثلا لفظ ’’احساس‘‘ ایندی رلدی ملدی آواز لفظ ’’خاص‘‘ ھے اے ڈوہیں ہم قافیہ نئیں تھی سگدے۔کیوں جو قافیہ دی اصل بنیاد ’’حرف روی‘‘ تے ہوندی ھے۔قافیہ شناسی بہوں لازم چیز ہے۔تاں جو شاعری ادبی اصطلاحات دے لحاظ نال درست تھی ونجے۔اگر سونے دی سلھ گل وچ پاتی ودے رہوتاں کائنا چھکسی ہاں اگر ھیں سلھ وچوں ہک تولہ ماشہ وی زیور، ہار، مندری، کوکا یا نتھ بنڑا تے پیسوں تاں اوندی شان تے چھک دھک تےچس بئی ہوسی، شاعری دا نظام وی کجھ ایویں ہے۔شاعری خدا داد صلاحیت ضرور ھے لیکن اگر ایندے بنڑائے گئے اصول تے ضابطے کنوں ہٹ ویسوں تاں ایندے تقاضے وچ کمی آویسی۔قافیہ دا سہی استعمال ہی شاعری کوں چارکیا اُٹھ چندر لا ڈیندے۔ میں ایں کتاب ’’قافیہ شناسی‘‘ وچ جیڑھی تہاڈے ہتھ وچ موجود ہے علم قافیہ کوں مثالیں نال آسان بیان کرنڑ دی کوشش کیتی ہے۔ہک تاں ایندا مواد وڈی مشکل نال ہتھ آئے ،میں مختلف لوکیں نال جتھوں امید ہئی جو علم قافیہ بارے مواد مل سگدے رابطے کیتے، ہمسایہ ملک انڈیا توں محمد جمشید عاَلم بھائی دا شکریہ جنہاں میکوں بہوں پرانٹیاں پرانٹیاں علم قافیہ تے لکھیاں گیاں کتاباں pdf دی صورت وچ عنایت کتیاں۔استاد محترم سئیں ہمراز اُچوی دا تھورائیت ہاں انھاں اپنْی لائبریری میڈے حوالے کرڈتی تے میکوں نایاب تے قیمتی کتاباں عنایت کیتیاں ’’قافیہ شناسی‘‘ وچ کوشش کیتم کہ سُکھے لفظاں وچ گالھ کراں تاں جو عام پڑھنْ والے کوں وی کجھ نہ کجھ قافیہ شناسی تھی سگے۔میکوں یقین اے کہ جو بندہ یا

بندی کتاب مکمل پڑھ گھنسی قافیہ دے اصول و قانون نال اچھی خاصی جاݨ سنجاݨ تھی ویسی۔ایں کتاب دا تریجھا باب سرائیکی شاعری وچ ورتیجݨ والے ذخیرہ الفاظ قوافی دا ہے جیندے وچ لگ بھگ پنج ہزار لفظاں توں وی ودھ قوافی موجود ہن ،قوافی دے نال نال افاعیل وی لکھ چھوڑیم۔ سرائیکی شعری مجموعہ جات کوں سامݨے رکھ تے میں ڈٹھے جو سرائیکی شاعری وچ کئیں طراں دے قوافی ورتیے ویندن،ول کٹھے کیتن۔ مہرین فاطمہ تھہیم دا تھُوراجنہاں میکوں کافی سارے سرائیکی شعری مجموعہ جات دیاں pdf تے کتابی صورت وچ کتاباں ارسال کیتے۔سئیں نوبہار دولتانہ صیب،سئیں جاوید آصف صیب تے سرائیکی لیکچرار خالد نجیب صیب دا وی تھورائیت ہاں،جنہاں میکوں سرائیکی مجموعہ کجھ Pdf دی صورت تے کجھ کتابی صورت وچ عنایت کیتے۔امید کریندا ں جو سرائیکی ادب وچ میڈی اے ادنیٰ جئیں کوشش قبول کیتی ویسی کجھ حدتک وی میڈا اے پورھیا" قافیہ شناسی" تہاڈے واسطے فائدہ مند ثابت تھیسی تاں میں سمجھساں میڈی کوشش دا پھل مل گئے۔ اللہ سئیں تہاڈے علم، عمل تے قلم وچ برکتاں ڈیوے۔ آمین

طالب دعا:

ندیم قاَصر اُچوی

۱۸ اگست،۲۰۲۳

باب اول:

تعارف قافیہ

تعریف:

بمطابق حرف روی اتھجے ہم وزن الفاظ جیڑھے مطلع دے ڈوہیں مصرعیں وچ اَتے شعر دے ڈوجھے مصرعے وچ آون انھاں کوں قافیہ آکھیا ویندے۔

لغوی معنی: قافیہ عربی زبان دے لفظ "قفا" یا "قفو" کنوں مشتق ہے۔ جیندے معنی "پچھوں آوݨ والا" یا "پیروکار" دے ہن۔ عربی شاعری وچ شعر دامکاوا (اختتام) قافیہ تے تھیندے ایں سانگوں اینکوں اے ناں ڈتا گئے۔ اے گالھ وی ذہن وچ رکھݨو جو عربی دے علاوہ فارسی، اردو، سرائیکی یا باقی کہیں زبان وچ لازمی کائنی جو شعر دامکاوا ضرور قافیہ تے تھیوے کیوں جو انہاں زباناں دی شاعری دازیادہ مکاوا ردیف تے تھیندے۔

اصطلاحی معنی:

اصطلاحی معنی وچ قافیہ اتھجے حرفاں یا حرکتاں دے جُٹھ کوں آہدن جیڑھے چھیکڑ وچ یا ردیف کنوں پہلے آوِن مثلا خواجہ محمد یار فریدی دا اے شعر ڈیکھو:

ء اساں نال سانول الیسو کہ کیناں
اوہے قول اگلے پلسو کہ کیناں۔(۱)

ایں شعر وچ" الیسو" تے "پلیسو" قافیہ ہِن۔ اَتے "کہ کیناں" ردیف ہے۔

قافیہ بارے ماہرین دا رائے:

قافیہ بارے خلیلؔ کجھ ایں طرحاویں تعریف کریندن جو:

وٹاندرا:

"شعر وچ سب توں چھیکڑی ساکن کنوں
جو ساکن آوے ایں توں پہلے متحرک کنوں
چھیکڑ تئیں سب کجھ قافیہ ہے" (۲)

بابائے سرائیکی سئیں دلشاد کلانچوی نے قافیہ دی تعریف اپنڑی کتاب "سرائیکی شاعری دے اوزن اَتے قوافی" وچ کجھ ایں طراں تعریف لکھدن

"قافیے دے لفظی معنی پچھوں پچھوں
آونڑ دے ھن۔ شاعری وچ قافیہ کو
قافیہ ایں واسطے آکھیا ویندے جو ایں
مصرعے دے پچھوں پچھوں رکھیا ویندے

عروض دی زبان وچ قافیہ کجھ اتھے
متحرک تے ساکن حرفاں دے مجموعے
کوں سڈیندن جیڑھے غزل ، قصیدہ ، مولود،
کافی وغیرہ دے مطلع دے ہر مصرعے
دے آخر وچ آندن ،البتہ مثنوی وچ قافیے
سارے شعراں وچ ملدے جلدے نئیں
آندے بلکہ اوندے ہر شعر یا بیت دے
ڈوھیں مصرعاں وچ نویں نویں قافیاں
دے جوڑے جوڑے پدھے ویندن ہکو جہے
ملدے جلدے قافیے دا مطلب ایہ ہے
جو ڈو اتھے لفظ استعمال کیتے ونجن جنہاں
دے آخری کجھ حرف ھکے ہوون آتے
کجھ شروع دے حرفاں دیاں حرکتاں تے
حرفاں ہکو جہیاں ہون مثلاً ''یار'' تے ''پار''
قافیاں وچ حرف الف تے ہکے ھن
آتے ''یائے'' تے ''پ'' دی زبر وی

ھکی حرکت والی ہے ایں واسطے ایہ

ڈوہیں لفظ ہم قافیہ ہن ۔(۳)

عروض آصفیہ وچ سید آصف صیب نے قافیہ دی تعریف کجھ ایں طراں لکھی

کہ:

وٹاندرا:

"او لفظ جیرھا ردیف کنوں پہلے ہوندا

ہے، قافیہ مطلع دے ڈوہیں مصرعیں

وچ یا شعر دے ڈوجھے مصرعے وچ

امدے اینکوں قافیہ آکھیا ویندے۔" (۴)

سید حسن کاظم عروض قافیہ دی تعریف کجھ ایں لکھدن جو:

وٹاندرا:

"قافیہ لغت وچ بمعنی پے رونده (سفر

کرݨ آلے دے نشانات) ہے۔ ایں

سانگوں قافیہ لفظاں بیت دے پچھوں

یعنی چھیکڑ وچ آوݨ اصطلاح وچ انہاں

کلمات کوں قافیہ آکھیا ویندے ۔(۵)

کتاب "ابتدائی علم عروض" وچ **مولوی سید کلیم اللہ حسینی** نے قافیہ دی تعریف ایں کیتی ہے:

"او حرف اَتے حرکتاں جیڑیاں مصرعیں
دے چھیکڑ وچ مختلف لفظاں وچ
مکرر ہوندن جیویں جو بیدل اَتے حاصل
وچ "لام" ماقبل مکسور قافیہ ہوسی۔" (۶)

سئیں عبداللطیف بھٹی اپݨی کتاب **"چھَندپتَری"** وچ قافیہ دی تعریف ایں لکھدن:

"او ہِکو جھیں آواز والے الفاظ جیڑھے شعر
یا بیت وچ ردیف توں پہلے امدن قافیہ
ہوندن۔ انھیں دے معنی مختلف ہوندن
، ہجے مختلف ہوندن پر آواز تے وزن وچ
برابر ہوندن۔" (۷)

واجد حسین مرزا "چراغِ سخن" وچ قافیہ دی تعریف ایں کریندن جو: وٹاندرا:

"اصطلاح شعر وچ قافیہ چند حروف و

حرکتاں دے مجموعہ کوں (خواہ او مجموعہ
مہمل ہووے یا با معنی) آکھدن جیندی
تکرار مختلف لفظاں نال غیر مستقل طور
تے چھیکڑی مصرعہ یا چھیکڑی بیت وچ
پاتی ونجے'' (۸)

کنہیا لال ماتھر نے ''آئینہ عروض وقافیہ'' وچ قافیہ دی تعریف ایں طراں
کیتی لکھدن جو:

وٹاندرا:

''قافیہ ہک یا چند مقرر حروف غیر مستقل
کوں آکھیا ویندے'' ۔(۹)

علی امجد حسین ''بحرالقوافی'' وچ قافیہ بارے آہدن کہ:

وٹاندرا:

''جیڑھے حروف چھیکڑی بیات وچ غیر مستقل
مختلف لفظ مقرر ہوون جیویں جو عامل ، جاہل
لفظ مختلف ہن انہاں دا ''لام'' اتے
ایں توں پہلے دی زیر مقرر ہے ،اگر اے

لفظ ڈو مصرعیں وچ ورتیے ونجݨ تاں

اے قافیہ ہوسن"۔(۱۰)

اصغر علی روحی اپݨی لکھت "العروض والقوافی" وچ قافیہ بارے لکھدن جو:

وٹاندرا:

"لفظ قافیہ بہ وزن صاحبہ قفا لفو تفو وقفو

کنوں مشتق ہے۔ جیندے معنی پیروی

کرݨ اتے کہیں دے پچھوں لگݨ

دے ہن" (۱۱)

قافیہ دی اہمیت:

قافیہ شعر کوں خوبصورت تے سوہݨاں کریندے ردھم پیدا کریندے جیندی وجہ توں شعر وچ چس رس پیدا تھی ویندی ہے ویہویں (۲۰) صدی دی پہلے تئیں قافیہ نہ ہوے ہا تاں منڈوں اینکوں شعر ای کائنا تسلیم کیتا ویندا ہا آکھیا ویندا ہا جو شعر کوں شعر سڈواوݨ کیتے ایندے وچ قافیہ ہووݨ لازمی اَتے ضروری ہے ایں بارے بو علی سینا دا ہک قول مشہور ہے جو:

وٹاندرا:

"جو مقفٰی (ہم قافیہ) کائنی او میڈی نظر

وچ شعرای کائنی۔" (۱۲)

فارسی شاعر بزرگ شیخ فرید دین عطارؒ قافیہ دی اہمیت بارے اہے ہک شعر وچ آہدن جو:

گر قوافی را رواجے نیست

بہ سرِ ہر خطبہ تاجے نیست (۱۳)

وٹاندرا: " اگر قافیہ دا رواج نہ ہوندا تاں کہیں خطبے (کلام یا شعر) دے سر تے تاج نہ ہوندا"۔

جیویں جو میں پہلے ذکر کر چکیاں جو ویہویں (۲۰) صدی دے پہلے تئیں تاں قافیہ شاعری دا لازمی جز ہا۔ مگر ویہویں صدی دے چھیکڑ وچ قافیہ جڈاں جدید شعراء دی تنقید دی زد وچ آیا تاں بر صغیر پاک و ہند وچ سب توں پہلے مولانا الطاف حسین حاؔلی نے ایں طرف توجہ کیتی اَتے قافیہ کوں شعر وچ خلل انداز تصور کیتا اَتے ایں طراں او انہاں شعراء دے پیشوا بݨ گئے۔ جیڑھے جو قافیہ کوں قید سمجھدے ہن۔ قافیہ دی قید کنوں بھجݨ آلے شعراء اے سمجھدن جو قافیہ جات دی قید و بند کرݨ دے چکر وچ تے ہم قوافی گولݨ دے چکر وچ آیا ہویا خیال ضائع تھی ویندے تے شعر دا مطلب فوت تھی ویندے۔

ڈوجھی طرف ہوں عہد وچ استاد ابراہیم ذوق دے کلام تے نظر سٹ ونجے تاں ذوق صیب نے تاں قافیہ تے قافیہ اپنڑے کلام وچ ورتیے ہک ہک غزل وچ چار چار تے پنج پنج مطلع ملدن اتے غزلاں مکمل قافیہ بندی وچ ملدین۔ انہاں دے اکثر کلام وچ ترہیہ ترہیہ تے چالھی چالھی قافیے ہن۔ بلکہ انہاں غزل تے وی ڈو غزلہ تے سہ غزلہ لکھ چھوڑن۔ استاد ابراہیم ذوق تے مرزا غالب ہم عصر شاعر ہَن تے اکثر نوک جھوک وی رہ ویندی ہئی۔ خود مرزا غالب دے غزلاں وچ قافیہ دی مکمل پابندی وی ملدی ہے۔ لیکن ذوق صیب دی قافیہ بندی بارے غالب نے آکھیا جو

وٹاندرا:

"شاعری خیال آفرینی داناں ہے۔ نہ
کہ قافیہ دی مدد نال شاعری کرنڑ دا"۔(۱۴)

قافیہ دی بندش کنوں نکلنڑ والے شعراء نے آزاد شاعری کوں جنم ڈتے۔ ایویں ای آزاد نظم شروع تھی گئی۔ سرائیکی آزاد نظم وچ یعنی ایں بارے میاں سراج الدین سانول نے اپنڑے مضمون "آزاد شاعری اَتے سرائیکی شعراء" دے عنوان وچ لکھیے جو:

وٹاندرا:

"آزاد شاعری (یعنی قافیہ ردیف دے بغیر
شاعری) محض الفاظ دی جڑت تے زبر زیر
نال وقتی طور تے تاں سُنڑ آلیاں دے
ذہن کوں گرمیندی اے۔ مگر جیڑھا مزہ بحراں
دے ترتیب ڈِتی ہُئی ڈوجھیا اصناف پیدا
کریندن۔ اے صنف ایں چیزاں کنوں فارغ
ہے"۔(۱۵)

محمد اسماعیل احمدانی ایں بندش دی حمایت کریندن ہوئیں الکھیندن جو
وٹاندرا:

"سرائیکی شاعری دیاں ساریاں اصناف
ردیف قافیہ اتے بحراں دیاں پابند ہن
ول وی اگر کوئی شاعر شعرات ایں بندش
کنوں باہر پیر کڈھے وی تاں کہیں نہ کہیں
سُر یا چھند دی حد وچ رہندے، کیوں جو
ہندی، سندھی اَتے سرائیکی شاعری
موسیقی دے چھنداں اَتے ماتراں دی

بنیاد تے ایہ وجود وچ آمدن، اساکوں آزاد
شاعری دیاں کجھ قسماں قابل قبول ہن اگر
بحر اَتے وزن موجود ہووے پر ردیف
قافیے دی پابندی نہ کیتی ونجے اتے
پوری بحر وی نہ ہووے پر شعری آہنگ
موجود رہے تاں کئی حرج کائنی"۔(۱۶)

برحال قافیہ ردیف تے افاعیل دی بندش والی شاعری دی اپݨی خوبصورتی، چس، نغمگی اتے رونق ہے۔ جدید دور وچ جتھاں آزاد شاعری دے دلداہ شعراء ہن ݙوجھی طرف مکمل قافیہ بندی کرݨ والے شاعر وی ٻہوں ڈھیر ہن۔ تساں خود اندازہ کر سگدوے آزاد تے پابند کلام وچ زمین آسمان دا فرق ہے۔ پابندہ کلام دی اپݨی رونق تے چس ہے۔

ہک عرصے توں من ہے ماندا کیوں نئیں آندا
من کیتے کئی موسم بھاندا کیوں نئیں آندا
اج کیا آکھساں جیکر ملدئیں جھیڑا لا تُس
میڈیاں ونگاں، لال پراندا، کیوں نئیں آندا

حوالہ جات

- محمد یار فریدی، حضرات، خواجہ ''دیوان محمدی''، ملتان: جھوک پبلیشر اپریل ۲۰۱۶ ص۔ ۱۱۸
- ممتاز الرشید ''علم قافیہ،'' دہلی اردو بازار، کتب خانہ انجمن ترقی اردو، ۱۹۶۳ء ص:۳
- دلشاد کلانچوی ''سرائیکی شاعری دے اوزان اتے قوافی'' بہاولپور: سرائیکی ادبی مجلس) رجسٹرڈ (، ۱۹۷۵ء ص:۹۵۔۹۴
- آصف، سید ''عروض آصفیہ'' پُونے انڈیا: ابتدہ پبلی کیشن نومبر ۲۰۱۶ء ص:۳۳
- حسن کاظم عروضَ، سید ''علم عروض ء تاریخ گوئی'' ص :۵۶
- کلمہ اللہ حسینی، مولوی، سید ''ابتدائی علم عروض'' راولپنڈی: رمیل ھاؤس آف پبلی کیشنز اگست ۲۹۱۷ ص:۸۶
- عبدالطیف بھٹی، ''چھندپتری'' ملتان: جھوک: پبلیشرز، دسمبر ۲۰۰۶ء، ص:۳۶
- واجد حسین، مرزا، ''چراغِ سخن''، امین آباد لکھنؤ: مطبع گلشن ابراہیمی ۱۹۱۵، ص:۷۹
- کنہیا لال ماتُھر ''آئینہ عروض و قافیہ''، آگرہ: مصطفائی پریس، ص:۷۶
- علی امجد حسین، ''بحر القوافی''، دہلی: انجمن ترقی اردو، ص:۵
- اصغر علی روحی'' العروض و القوافی''، ضلع بہاول نگر: ناشر: انواز الاسلام دربار چوک، پرانی چشتیاں تحصیل چشتیاں، ۱۹۴۱ء، ص: ۱۱۵

- وکیپیڈیا وئب سائٹ
- ریختہ وئب سائٹ
- تقی فضلی، دیوان عطار ''شرکت انتشار علمی ''قربگی سن اشاعت ۱۹۴۹ء ص:
- سجاد حیدر پرویز،ڈاکٹر، ''مختصر تاریخ زبان وادب سرائیکی'' علامہ اقبال اوپن یونیورسٹی بتعاون ادارہ فروغ قومی زبان طبع ششم ۲۰۱۷ء ص:۸۱
- ایضاً ص:۸۱ ۔ ۸۲

ڈوجھا باب:

تفصیل قافیہ

قافیہ جات وچ حرکتاں تے حروف ڈو قسم دے ہوندن۔ ہک تاں او جنہاں دا ہر قافیے وچ آوݨاں ضروری ہووے جیویں جو "پاگل" تے "جھاگل" وچ چھیکڑ دا "ل" حرف روی ہے۔ ایں کنوں پہلو دا لفظ (گ) تے زبر ہے۔ ایویں "کفن" تے "دفن" وچ "ن" کنوں پہلے دے لفظ تے زبر۔

ڈوجھے او حروف تے حرکتاں جنہاں دا ول ول قافیے وچ ورتݨ ضروری نہ ہووے یعنی اگر انھیں کوں ول ول آندا ونجے تاں نقص نہ لگے۔جیویں جو "آیا" تے "پایا" اتے "لایا" وچ "یائے" تے ایں کنوں پہلا "الف" ول ول آوݨ نال قافیہ سوہݨاں لگے لیکن "اغوا" یا "صحرا" کوں وی ہم قافیہ بݨا ونج سگدے بالکل درست ہے۔قافیے دا چھیکڑی حرف "روی" ہوندے۔ ایں توں پہلے جو حرف یا حروف ساکن ہوسن او اَتے ایں کنوں پہلے دی حرکت ہر ہک قافیہ وچ ول ول آئی پوسی۔ مثلاً "طور" دا قافیہ "نور" درست ہے لیکن "اور" غلط ہے ایں سانگوں جو "ر" حرف روی ہے۔ ایں کنوں پہلے حرف "واؤ" ساکن ہے اَتے ایں توں پہلے "پیش" ہے نہ

کہ ''زبر'' یعنی مطلب ہے اے جو ''پیش'' دی بجائے ''زبر'' لیسوں تاں قافیہ غلط تھی ویسی۔

ایویں ''تخت'' دا قافیہ ''بخت'' ٹھیک ہے لیکن ''وقت'' غلط ہے کیوں جو ''وقت'' وچ ''ت'' کنوں پہلے ''ق'' ہے اتے تخت، بخت دے ''ت'' کنوں پہلے ''خ'' ہے۔ روی قافیے دی اصل بنیاد ہے۔ ایں کنوں پہلے چار حروف آنے ونج سگدن۔ جنہاں کوں ''اصلی'' آکھیا ویندے۔ قافیے دے بعد وی چار حروف آسگدن جنہاں کو'' وصلی'' آکھیا ویندے۔ مگر انہاں سبھی حروفاں دا جمع ہووݨ لازم کائنی۔ صرف روی دا ہووݨا ضروری ہے۔ کیوں جو اگر حرف روی نہ ہووے تاں قافیے تھی ای نیں سگدا۔ جڈاں جو قافیے دا دارومدار صرف روی تے ہووے تاں اینکوں ''روی مجرد'' آکھیا ویندے۔

حرف روی دے بعد جیڑھے حرف یا حروف آمدن انہاں دا وی ہر قافیے وچ آوݨ اینویں ضروری ہے جئیں طرح حرف روی دے ساکن دا یعنی اگر حرف روی توں پہلے ساکن (یعنی ہک یا ڈھیر) آوِن تاں جئیں طرح انہاں دا آوݨ لازم ہے ایں طرح حرف روی دے بعد اگر کئی حرف یا حروف آندے ونجݨ تاں انہاں دا ول ول آوݨا وی ضروری ھے۔

اگر حرف روی کنوں پہلے کوئی حرف ساکن نہ ہووے مطلب کہ ایں توں پہلے کوئی متحرک حرف ہووے تاں صرف حرف روی اتے ایں توں پہلے دی حرکت دا ول ول آنڑ ضروری ہے۔

مثلاً: ''جم''، ''کم''، ''خم''، ''غم''، ''نم'' وغیرہ۔

حروف قافیہ دیاں قسماں

قافیہ وچ حروفِ قافیہ نو (9) ہن۔

۱۔ روی

۲۔ ردف

۳۔ قید

۴۔ تاسیس

۵۔ دخیل

۶۔ وصل

۷۔ خروج

۸۔ مزید

۹۔ نائرہ

۱۔ روی:

حرفِ روی قافیہ دے چھیکڑی اصلی حرف کو آہدن۔ جیویں ''تَس''
اتے ''چَس'' دے وچ ''س'' ڈوہائیں دے چھیکڑ وچ ہے ''س'' کوں حرفِ
روی آکھسوں۔

ے میڈے صبریں دا میکوں پھل ملیا ہا
مسافر کوں تھڈ دا تھل ملیا ہا۔(۱)

سئیں شبیرِ شر رصیب دے ایں شعر کوں ڈیکھو قافیہ ''پَھل'' تے ''تَھل'' وچ
''ل'' حرفِ روی ہے۔ حرفِ روی دیاں مزید ڈو قسماں ہن۔

i۔ روی مقید

ii۔روی مطلق

i۔ روی مقید:

روی مقید ساکن کو آہدن جیویں ''کار'' تے ''یار'' دی ''ر'' ساکن
ہے۔ حضرت خواجہ محمد یار فریدیؒ سئیں دا شعر ڈیکھو:

محمد مصطفٰےﷺ راز خدا دی گال کیا پچھدیں
تھیا حق نال ہک، حق دی حقیقت حال کیا پچھدیں (۲)

ایں کافی وچ قافیہ ''گاِل '' تے '' حال '' دی '' ل '' ساکن ہے ۔

روی مقید دی بہترین مثال ہے ۔ روی مقید دے وچ چھیکڑی حرف ساکن کنوں پہلے والا وی ساکن ہوندے ۔ جیویں '' گاِل '' تے '' حال '' وچ چھیکڑ وچ '' ل '' تاں ساکن ہے ۔ لیکن '' ل '' کنوں پہل '' الف '' وی ساکن ہے اتھے قافیے کوں روی مقید آکھسوں ۔

ii۔ روی مطلق :

روی مطلق اینکوں آہدن جئیں وچ چھیکڑی حرف کنوں پہلے آوݨ والا حرف متحرک ہووے ۔

مثلاً سئیں ہمراز اچوی دا اے شعر ڈیکھو:

آیا ہے ول دوبارہ موسم فراق دا
کُئی گھن ونجے اُدھارہ موسم فراق دا (۳)

ایں شعر وچ'' دوبارہ '' تے '' ادھارہ '' روی مطلق دی مثال ہن ۔ یعنی '' دوبارہ '' دی '' ر '' متحرک ہے اتے '' ادھارہ '' وچ وی '' ر '' متحرک ہے ۔ یعنی حرف روی متحرک ہے ۔

۲ ۔ رِدُف (لغوی معنی ''کہیں دے پچھوں پچھوں آوݨ ''): روی کنوں پہلے دے حرف کوں '' رِدُف '' آہدن ۔

مثلاً "یار"، "دور" اتے "تیر" دے وچ یار وچ "الف"، دور وچ "واؤ" اتے تیر وچ "یائے" حرف رِدف ہن۔

ڈاکٹر فاروق کاشف دا شعر ڈیکھو کہ:

ولا سوکیندا کھڑا ہے نرم زلفیں کوں
بلا دا بار ہے سِر اُتے بعد مدتیں دے (۴)

ایں شعر وچ قافیہ "بار" دا "الف" رِدف دی مثال ہے۔ ایویں اگر حرف روی اتے حرف مدہ (مدہ دی تفصیل اگلے صفحے تے ہے) دے ادھ وچ کئی حرف ساکن بطور واسطے دے آوے تاں او حرف ساکن "رِدف زائد" آکھویندے۔ جیویں جو لفظ "چھانڈ" وچ "نون" اتے لفظ "دوست" وچ "سین"۔

i۔ رِدف اصلی:

جئیں رِدف وچ رِدف زائد آوے اینکوں ردف اصلی آکھیا ویندے۔

ii۔ رِدف علی الاطلاق:

(آزاد، بلا قید، سراسر) جئیں وچ رِدف زائد نہ آوے رِدف علی الاطلاق آکھویندے۔ رِدف زائد" کیتے چھی (6) حرف مقرر ہن، ش۔ ر۔

ف۔۔ س۔۔ خ۔ ن۔ انہاں لفظاں کوں جوڑ کروں تاں لفظ ''شرف سخن '' بݨدے یعنی انہاں لفظاں کوآسانی نال یاد رکھیا ونج سگدے۔

حروف مده:۔ (الف ۔ یائے ۔ واؤ) ترتیب ہیٹھوں ہے۔

i۔ الف ساکن ہووے ایں کنوں پہلے حرف تے زبر ہووے۔ مثلاً۔ ''بہار'' اتے '' شمار '' وغیرہ۔ یعنی ''بہار'' دی ''ہ'' تے زبر ہے الف ساکن ہے، ''شمار'' دی ''م'' تے زبر ہے '' الف '' ساکن ہے۔

ii۔ یائے ساکن ہووے ایں کنوں پہلے حرف تے زیر ہووے۔ مثلاً ''اسیر'' اتے ''ضمیر'' وغیرہ۔ یعنی ''اسیر'' دی ''سین'' تلے زیر ہے ''یائے'' ساکن ہے، ایویں ''ضمیر'' دی ''میم '' تلے زیر ہے۔ ''یائے'' ساکن ہے۔

iii۔ واؤ ساکن ہووے ایں کنوں پہلے حرف تے '' پیش'' ہووے۔ مثلاً ''غرور'' اتے '' قصور'' وغیرہ۔ یعنی ''غرور'' دی '' ر'' تے پیش ہے واؤ ساکن ہے۔ ایویں ''قصور'' دی '' ص '' تے پیش ہے واؤ ساکن ہے۔

۳ ۔ قید (لغوی معنی ''بیڑی، بندوبست، انتظام، اتحاد''): اصطلاحی طور تے حروف مده دے علاوه بیا کئی حرف ساکن حرفِ روی کنوں پہلے بلا فاصلہ آوے، تاں اینکوں ''قید'' آکھیا ویندے۔ مثلاً لفظ'' بزم '' دی ''ز''۔

یاد رکھݨ آلی ڳالھ : اگر حرف رِدف کنوں پہلے دی حرکت برابر نہ ہووے یعنی ''الف'' کنوں پہلے ''زبر''، ''یائے'' کنوں پہلے ''زیر'' اتے واؤ کنوں پہلے ''پیش'' نہ ہووے، تاں حرف ردف نیں بلکہ قید سمجھیا ویسے۔

جیویں :۔ ''جوڑ'' اتے ''غور'' وچ ''واؤ''۔

عربی وچ حرف قید کافی سارے ہن۔ لیکن عجمیاں نے ݙاہ (10) مقرر کیتے ہن۔یعنی

ب۔ خ۔ ر۔ ز۔ س۔ ش۔ غ۔ ف۔ ن۔ ہ۔

فارسی وچ حروفِ قید ٻارہ (12) ہن۔

ب۔ خ۔ ر۔ ز۔ س۔ ش۔ غ۔ ف۔ ن۔ و۔ ہ۔ ی۔

لیکن اردو یا سرائیکی وچ تعداد مقرر کائنی کیتی ڳئی۔

۴۔تاسیس (لغوی معنی ''بنیاد رکھݨا'') : اصطلاح وچ تاسیں او الف ساکن جیڑھا روی کنوں پہلے آوے اَتے حرف روی اَتے ایں الف دے ادھ وچ ہک حرف متحرک (زبر،زیر،پیش والا) آوے اینکوں تاسیں آہدن۔

او چلدے او ہے چالے ھِن

جو ساڈے ݙِٹھے بھالے ھِن (۵)

ایں شعر وچ ''چالے'' اتے ''بھالے'' دی ''یائے'' روی ہے اتے ''الف'' تاسیس ہے۔

یاد رکھݨ آلی گالھ: تاسیس دا ہر قافیے وچ آوݨ لازمی تاں کائنی، مگر مطلع وچ اگر ایندی پابندی کیتی ڳئی ہووے تاں باقی شعراں وچ وی ایندی پابندی لازمی تھی ویندی ہے۔ مثلاً اگر مطلع وچ ''سارا'' اتے ''تارا'' جہیں قوافی استعمال کیتے ڳئے ہووِن تاں ول '' صحرا '' اتے ''تنہا'' کوں قوافی بݨاوݨ جائز کائنا ہوسے۔ ہاں اگر مطلع دے وچ ''صحرا'' اتے '' سارا'' قوافی آئیے ہووِن تاں بعد دے شعراں وچ تاسیس دی پابندی لازمی کائنا کرنی پوسی۔

۵۔ دخیل (لغوی معنی ''آدھل اچ آوݨ والا'') :اصطلاح وچ دخیل او حرفِ متحرک ہے جیڑھا تا ''سیں'' اتے ''روی'' دے آدھل وچ آوے۔ مثلاً ''چھالے'' دی ''ل'' اتے ''پھالے'' دی وی ''ل''۔

یاد رکھݨ آلی گالھ: اُتلے قوافی یعنی ''چھالے'' اتے ''بھالے'' وچ تاں ڈوہیں جاء دخیل ''ل'' امدا پے لیکن ضروری کائنی دخیل ہیکو لفظ ہووے اے مختلف وی تھی سگدے مثلاً '' قابل'' دی ''ب'' اے ''قاتل'' دی ''ت'' وغیرہ۔

قافیے دے وَصلی حروف

٦۔ **وَصل** (لغوی معنی " ملنا") :اصطلاح وچ وصل او حرف ہے جیڑھا روی دے بعد بلا فاصلہ آوے "تھوڑا" اتے "گھوڑا" وچ " الف "،ایویں ای " میدانی " اتے "ایمانی"، "جسمانی"،"نگرانی" وچ "ی"

میں ودا ہاں سفر دی تیاری دے وچ
راستیں کوں رکھو رازداری دے وچ (٦)

ایں شعر وچ "تیاری " اتے " راز داری " دے وچ " ی " حرفِ وصل ہے۔ اتے "ر" حرف روی ہے۔

یاد رکھݨ آلی گالھ: روی اتے وصل وچ فرق اے ہے کہ وصل کوں ہٹاوݨ نال کلمہ یا مطلب رہندے،مگر روی کوں ہٹاوݨ نال بے معنی تھی ویندے۔ مثلاً اتلے شعر دے قافیے "تیاری " تے "رازداری"، "ر" حرف روی ہے اگر "ر" کوں ہٹاوں تاں کلمہ بے معنی تھی ویسی، مگر " ی" (حرفِ وصل) کوں ہٹاوݨ نال کلمہ بامعنی رہ ویسی۔ حرف وصل ڈاہ ہن

الف۔ د۔ ب۔ ت۔ ش۔ م۔ ک۔ ن۔ ہ۔ س۔

اے گالھ یاد رہے جو حرفِ وصل خود تاں ساکن ہوندے لیکن آپ کنوں پہلے کوں متحرک کر ڈیندے، جڈاں روی متحرک تھی ویندی ہے تاں اینکو" روی مطلق " آکھیا ویندے۔ نیئں تاں او روی مقید آکھویندے۔

۷۔ **خروج** (لغوی معنی ''باہر آوݨ''): اصطلاح وچ خروج او حرف ہے جیڑھا وصل دے بعد بلا فاصلہ آوے۔ جیویں جو'' جاݨا'' اتے ''آݨا'' وچ '' ݨ '' دے بعد دا'' الف''۔

ء مالک ایں میڈی دل دا آوے نہ آوے کیا پتہ
میڈی غزل دا شعر کئی بھاوے نہ بھاوے کیا پتہ ۔(۷)

ایں شعر وچ قافیہ ''آوے'' اتے ''بھاوے'' وچ ''واوٗ'' دے بعد ''یائے''۔
(واوٗ حروفِ وصل ہے اتے ایں توں پہلے دا'' الف'' حرفِ روی)

۸۔ **مزید** (لغوی معنی '' ودھرا کیتا ہویا''): اصطلاح وچ مزید او حروف ھے جیڑھا خروج دے بعد بلا فاصلہ آوے۔ جیویں جو'' اڈائے'' اتے ''سڈائے'' وچ'' یائے''، ''ڈ'' حرف روی،'' الف'' حرفِ وصل اتے''ہمزہ'' حرفِ خروج ھے۔

۹۔ **نائرہ** (لغوی معنی ''پرے بھیجݨ والا''): اصطلاح وچ نائرہ او حرف ھے جیڑھا مزید دے بلا فاصلہ آوے۔

جیویں جو: ''سوائے ہن'' اتے ''اڈائے ہن'' وچ چھیکڑی ''ن''۔
'' ڈ'' دے بعد دا'' الف'' حرف روی ھے۔ ''ہمزہ'' حرفِ وصل ''ے'' حرفِ خروج اتے '' ہ'' حرف مزید ہے۔

یاد رکھݨ آلی گالھ: نائرہ دے بعد جیڑھا حرف آمسے اینکوں ردیف وچ شمار کریسوں۔ حرفِ قافیہ یاد رکھݨ خاطر اردو دی ہک نظم دا سرائیکی وٹاندرا پیش ہے۔

حرف نو قافیہ دے ہن ظاہر
چار قبل روی ہن تے چار آخر

پہلے تاسیں و ردیف و قید دخیل
یاد رکھ گھن توں جے اگر ہیں عقیل

بعدازاں وصل ول خروج و مزید
ول ایندے نائرہ وی ہے مزید

چار پہلے روی دے ہن اصلی
بعد دے چار حرف ہن وصلی

اے گالھ یاد رکھݨی چاہیدی جو"روی" اَتے ایندے بعد جتنے حروفِ قافیہ ہن۔ انہاں دا اختلاف جائز نئیں۔ رِدْف اَتے قید کوں وی نئیں بدل سگیدے۔ ہاں مگر تاسیں اَتے دخیل وچ اختلاف تھی سگیدے۔ کجھ ادیباں دا خیال ہے جو"روی" دے بعد جتنے حروف امدن او حروفِ قافیہ صرف "تاسیں"، "دخیل" ، "ردف" اَتے "روی" ہوسن۔

کجھ دا اے وی خیال تے آکھݨ ہے جو شعر دی بنیاد نغمے تے ہے
اتے نغمہ سݨݨ نال تعلق رکھیندے۔ ایں سانگوں قافیے وچ ہم آواز حروف
ہک بے دی جاء تے آسگدن مثلاً ''راس'' دا قافیہ ''خاص'' اتے ''میراث''
تھی سگدے۔ لیکن اے ڳالھ ادبی اصطلاحات وچ علم قافیہ دے مطابق
بالکل غلط ہے۔ ایجھے لفظاں کوں ہم قافیہ نئیں آکھیا ونڄ سگدا۔

قافیہ وچ حرکتاں

قافیے دیاں حرکتاں (زبر۔ زیر۔ پیش) چھی طراں ہوندن مختلف
حالتیں وچ انہاں دے ناں ہیٹھوں ہن۔

۱۔ رس

۲۔ اشباع

۳۔ حزو

۴۔ توجیہ

۵۔ مجریٰ

۶۔ نِفاذ

۱۔**رس** (لغوی معنی ''ابتداء کرݨا''):اصطلاح وچ رَس او''زبر'' جیڑھی الف تاسیس
کنوں پہلے امدی ہے۔ مثلاً ''ناصر'' اتے ''باقر'' وچ ''ن'' اتے ''ب'' دی زبر۔

؎ نہ کُئی تمن خان وڈیرے نہ موچی دَائے ہاسے
اساں پہلے پہل جڈاں ایں دھرتی تے آئے ہاسے (۸)

ایں شعروچ "دائے" اَتے "آئے" دی "د" اتے "الف" رَس ہِن۔

۲۔**اشباع** (لغوی معنی "سیر کرݨ"): اصطلاح وچ اشباع حرف دخیل دی حرکت دا ناں ہے۔ یعنی زبر، زیر، پیش وچوں کوئی وی حرکت ہووے مثلاً حرف "چادر" وچ "د" دی زبر، "باقر" وچ "ق" دی زیر، "تغافل" وچ "ف" دی پیش، اشباع ہن۔

؎ میکوں رخسار تے ہنجوں دے ہاشیے مارݨے پئے گِن
اونکوں وی ہجر دی ہنج دا اے ہاشہ ڈیکھݨا پئے گئے (۹)

ایں شعروچ "ہاشہ" وچ "ش" تے زبر۔

؎ تیڈا ہتھ کیا چھٹے ساڈے ہتھیں توں
اساں اج تائیں ہتھوں خالی ودے ہیں (۱۰)

ایں شعروچ قافیہ "خالی" دی "ل" تلے زیر ہے۔

؎ انھیں تو ستم کا مزا پڑ گیا ہے
کہاں کا تجاہل کہاں کا تغافل (۱۱)

بیخود دہلوی دے ایں شعر وچ ''تغافل'' دی ''ف'' تے پیش۔ اے سارے اشباع ہے۔

۳۔ **حزو** (لغوی معنی'' ڈو چیزیں کو برابر کرنا'') : اصطلاح وچ رِدف تے قید کنوں پہلے حرکت ہووے تاں اینکوں حزو آہدن۔ یعنی مثال دے طور تے لفظ ''بہار'' اتے ''سوار'' وچ ''ہ'' اتے ''و'' دی زبر، ''پور'' اتے ''طور'' وچ ''پ'' اتے ''ط'' دی پیش، ''فقیر'' اتے ''سفیر'' وچ ''ق'' اتے ''ف'' دی زیر مثالاں ہن۔

؎ اوندا پیار بہتر میریں جتنا ہوسی
کیا او میڈی ماء دے پیار توں اتر منگدے (۱۲)

ایں شعر وچ قافیہ ''پیار'' دی ''یائے'' تے زبر۔

؎ مثل کلیم کون سنے لن ترانیاں
میرے لیے کشش ہی کہاں کوہ طور میں (۱۳)

ایں شعر وچ قافیہ ''طور'' دی ''ط'' تے پیش۔

؎ فراخ دل شہر دا معزز ضمیر وِکِّڻ تے آ گیا ہے
ضرورتاں آختا کریندین اخیر وِکِّڻ تے آ گیا ہے (۱۴)

ایں شعر وچ قافیہ ''ضمیر'' تے ''اخیر'' دی ''م'' اتے ''خ'' دی زیر، اُتے سارے شعراں وچ حزو دیاں مثالاں ہن۔

۴۔**توجیہ** (لغوی معنی ''منہ پھیرݨا''): اصطلاح وچ توجیہ اتھجے روی ساکن دے پہلے دی حرکت کوں آہدن جیئں توں پہلے کئی بیا حرف قافیہ نہ ہووے۔ مثل دے طور تے لفظ ''علم''، ''قلم'' دے ''لام'' دی زبر ہے جیویں۔

؎ تہاکوں سوجھلے ڈیوݨ دی رہ ڳئی بے بہا کوشش

میڈے پالو میں خود کوں پال کے کیتی سدا کوشش

حیاتی کوں بچاوݨ دی ذرا توں اہر کر تاں سہی

ازل توں اے حقیقت ہے شفا قسمت دوا کوشش (۱۵)

ایں غزل دے شعریں وچ قافیہ ''بہا''، ''سزا'' اتے ''دوا'' دی ''ہ''، ''ز'' اتے ''و'' دی زبر، توجیہ دی مثال ہن۔

۵۔**مجریٰ** (لغوی معنی ''جاری ہووݨ دی جاء''): اصطلاح وچ متحرک حرفِ روی دی حرکت کوں مجریٰ آہدن، یعنی ''جھاتی''، ''ذاتی''، ''لاتی'' وچ ''ت'' دی زبر مجریٰ دی مثال ہے۔

؎ بھلا تھیوی ایویں دل ازاری نہ کر

نال ساڈے متھل توں مکاری نہ کر

اے نصیحت میڈی توں پلو بدھ گھنی

کندھی نفرت دی راہ تے اساری نہ کر (۱۶)

ایں وچ "ازاری"، "مکاری" اتے "اساری" دی "ر" دی زیر مجریٰ دیاں مثالاں ہن۔

۶۔ **نِفاذ** (لغوی معنی "فرمان دا جاری تھی ونجݨ"): اصطلاح وچ حرفِ وصل دی حرکت کوں نفاذ آہدن۔ یعنی

کوئی کیا سمجھے، کیا ہے ایں خاموش دے خالی ذہن دے وچ

قیس بݨݨ دے کل منصوبے ہن پئے حالی ذہن دے وچ

کتنے جز بے دھڑکن بݨ کے سوگ منیندے رہ من دا

کتنے لفظیں مونھ سر ویڑھ کے عمرا گالی ذہن دے وچ (۱۷)

ایں شعر وچ قافیہ "خالی"، "حالی"، اتے "گالی" دی "لام" دی زیر نفاذ دی مثال ہے۔

یاد رکھݨ آلی گالھ: "خروج" اتے "نائرہ" دیاں حرکتاں وی نفاذ آکھیندن۔ نفاذ دے اختلاف دی نہ اجازت ہوندی ہے نہ ای گنجائش۔

قافیے دے نقص/عیب

قافیے وچ اَٹھ (۸) قسم دے نقص یا عیب دیاں صورتاں ہوندن۔

۱۔ اقوا

۲۔ اکفا

۳۔ تحریف

۴۔ اسناد

۵۔ ایطا

۶۔ معمول

۷۔ غلو

۸۔ تضمین

۱۔ **اقوا** (لغوی معنی ''مفلس یا محتاج''): اصطلاح وچ حرفِ روی توں پہلے آون والی حرکات دا آپسی اختلاف مثلاً۔ حرف ''ست'' اتے ''مست'' وغیرہ۔ اتھے لفظ مطلع وچ قافیہ دے طور تے ورتڻ عیب سمجھے ویندن۔

حال دل دا میکوں سڻا نہ سڻا

تیڈی مرضی میکوں منا نہ منا (۱۸)

ایں مطلع وچ "سنّا" اتے "منا" وچ سنّا دی "س" تے "پیش" ہے اتے منا دی "میم" تے "زبر"، اقوا دی مثال ہے۔

۲۔ **اکفا** (لغوی معنی "الٹاونڑ"): اصطلاح وچ حرفِ روی دا اختلاف یعنی "اگر" دا قافیہ "پکڑ" اتے "نپ" دا قافیہ "جب" ایویں ہی "سپاہ" دا قافیہ "فلاح" ایں طراں دے قوافی ورتاونڑ بہوں وڈا عیب ہے۔ علم قافیہ وچ ایں چیزیں دی کوئی گنجائش کائنی۔

زاہد زہر کوں چھوڑ تاں توں ہک تھیویں
کیتی کرتی بوڑ تاں توں ہک تھیویں
تھئی مظلوم گزاریں ڈیویں
عشق دے ہتھ وچ ڈور تاں توں ہک تھیویں (۱۹)

مطلع وچ قافیے "چھوڑ" اتے "بوڑ" ورتیا گئے لیکن ڈوجھے ای مصرعے وچ قافیہ "ڈور" ورتیا گئے۔ ایں طراں دی قافیہ بندی کو اکفا آکھیا ویندے۔ کیوں جو "چھوڑ" اتے "بوڑ" وچ حرفِ روی "ڑ" ہے اتے "ڈور" وچ "ر"۔ قافیے دی اصل بنیاد حرفِ روی ہے۔ مطلب مطلع وچ جو حرفِ روی ورتیا ونجے باقی مصرعے وچ ای ہکو حرفِ روی ہووے۔

۳۔ **تحریف روی** (لغوی معنیٰ "بدلݨ") : اصطلاح وچ کہیں حرفِ روی کوں قافیہ بندی دی خاطر بدل ڈیواݨا۔

مثلاً:

؎ تازیست جُدا میں اس سے کد ہوں

وہ روح ہے اور میں جسد ہوں (۲۰)

ایں شعر وچ "کب" دے "ب" کوں "جسد" دا ہم قافیے بݨاوݨ کیتے "دال" نال تبدیل کیتا ڳئے۔ یعنی "کب" دی بجائے "کد"۔ تاکہ قافیہ "جسد" دا ہم قافیہ بݨ ونڄے۔

ہک گزارش : میکوں سرائیکی شاعری وچ جتنی میں تلاش کر سڳیا میکوں تحریف روی دی کوئی مثال نئیں ملی۔ اگر تہاکوں کتھائیں سرائیکی شاعری مجموعہ وچ ملے اُتھی مثال تاں ضرور میڈی اصلاح کریسو تاکہ اے آندے دے ایڈیشن وچ درست کیتا ونڄ سڳے۔

۴۔ **سِناد** (لغوی معنیٰ "لکُیا ہویا") اصطلاح وچ حرفِ رِدف یا حرفِ قید دا مختلف ہووݨ کوں سِناد آکھیا ویندے۔

جیویں جو: "سالم" اتے "عالم"، "نار" اتے "نور" وغیرہ۔

ے موسم وی ڈیکھ رَاس ہے ساقی شراب ڈے
اج دل وی کجھ اُداس ہے ساقی شراب ڈے (۲۱)

ایں شعر وچ ''راس'' اتے ''اداس'' سِناد ہے۔

۵۔ **ایطا** (لغوی معنیٰ ''تکرار''): اصطلاح وچ مطلع وچ قافیے دے تکرار کوں ایطا آکھیا ویندے۔ مثلاً

توں نہ آ بے شک، میڈے سئیں ڈکھ ونڈاوݨ دے کیتے
آسہی توٹیں نویں ہے زخم لاوݨ دے کیتے
توں جدائی دے ہاویں لبھدا بہانے شیت، چن!
میں تاں ایویں مونہہ وٹایا ہا سہاوݨ دے کیتے (۲۲)

ایندے وچ قافیے ''ونڈاوݨ''، ''لاوݨ'' اتے ''سہاوݨ'' وچ حرف ''وݨ'' ایطا ہے۔

ایطا دیاں مزید ڈو قسماں ہوندن۔

i۔ ایطائے جلی

ii۔ ایطائے خفی

i۔ **ایطائے جلی**: جیندے وچ تکرار صاف طور تے نظر آوے اینکوں ایطائے جلی آکھیا ویندے۔ جیویں ''ونڈاوݨ''، ''سہاوݨ'' وچ ''وݨ'' دی تکرار۔

؎ محبت دے او ہے رسماں کیویں بھلیائیں ڈسا میکوں
توں ہرجائی وی جگ دے وچ کیویں ہلیائیں ڈسا میکوں
ہے بھوں ارمان اے کاوش وفا کرناں تائیں نئیں سکھیا
توں ہیرا ہیں پتھر دے مل کتھاں تلیائیں ڈسا میکوں

سئیں رمضان کاوش دی غزل دے انہاں شعراں وچ قافیہ ''بھلیائیں''، ''ہلیائیں'' اتے ''تلیائیں'' وچ ''ئیں'' ایطائے جلی دی مثال ہے۔

ii۔ **ایطائے خفی** :قافیے دا چھیکڑی تکرار صاف طور تے معلوم نہ تھیوے اینکوں ایطائے خفی آکھیا ویندے۔ مثلاً ''دانا'' اتے ''بینا'' وچ ''الف'' دی تکرار، ''گریاں'' اتے ''خنداں'' وچ ''نون غنہ'' دی تکرار۔

یاد رکھݨ آلی ڳالھ: ہک ٹکڑے دے لفظی اتے معنی دے اعتبار نال مکرر آوݨ کوں ایطا آکھیا ویندے۔ مگر قافیہ دا چھیکڑی حرف مکرر آوے لیکن ایندے معنی بٖئے بٖئے ہوون تاں اینکوں ایطا کائنا آکھیا ویسی۔

٦۔ **معمولہ** (لغوی معنیٰ '' عمل کیتا گیا'') اصطلاح وچ ایندیاں ڈٖو صورتاں ہن۔ کئی لفظ کلہا قافیہ نہ بݨ سگے تاں ایندے نال ڈٖوجھا لفظ ودا تے قافیہ بݨایا ویندے۔ اینکوں معمولہ ترکیبی آکھیا ویندے۔ مثلاً ''پروانہ تھیا''، '' دیوانہ تھیا'' جہئیں قافیے ہوون تاں '' اچھا نہ تھیا'' وی ایندے نال بݨایا ونج

سگدے۔ ایندی ڈوجھی صورت اے ہوندی ہے جو ہک لفظ دے ڈو ٹوٹے کر تے پہلے کوں قافیے نال داخل کر ڈیووا تے ڈوجھے کوں ردیف نال داخل کر ڈیوو۔

درد منت کش دوا نہ ہوا

میں اچھا ہوا، برا نہ ہوا

رہزنی ہے کہ دلستانی ہے

لے کے دلستاں روانہ ہوا۔ (۲۳)

ایندے وچ ''نہ ہوا'' ردیف تھی گئے۔ ڈوجھے شعر وچ ضرورت شعری وجہ توں ''روانہ ہوا'' لکھیا گئے۔ اینکوں قافیہ تحلیلی آکھیا ویندے۔

۷۔ غلو (لغوی معنیٰ ''شدت اصرار، چرچا، غلغلہ'') : اصطلاح وچ حرفِ روی ہک جا ساکن ہووے ڈوجھی جاء متحرک ہووے۔ مثلاً

نہ پوچھ مجھ سے کہ رکھتا ہے اضطراب جگر

نہیں ہے مجھ کو خبر دل سے لے کے تا بہ جگر

(۲۴)

ایں شعر وچ پہلے مصرع وچ ''ب'' ساکن ہے۔ اتے ڈوجھے مصرعے وچ متحرک ہے۔

۸۔ تضمین (لغوی معنیٰ "جاء ڈیوݨ، ملاوݨ"): اصطلاح وچ ہک مصرعے وچ ایجھا قافیہ استعمال کرݨا کہ ایندے معنی ڈوجھے مصرعہ تے واقع ہوون، کہیں مشہور مضمون یا شعر کوں اپݨی کلام وچ داخل کرݨا یعنی ڈوجھے لوکیں دے شعر تے مصرعے یا بند لاوݨا وغیرہ۔

تضمین کوئی وڈا عیب تاں کائنی، فارسی اردو عربی وچ اکابر شعراء دے کلام وچ اکثر تضمین پائی ڳئی ہے۔

عربی وچ:

محمد سید الکونین والثقلین

ایں وچ تضمین ایں کیتی ڳئی کہ:

محمد سید الکونین والثقلین

"والفریقین من عرب و من عجم"

اہم ڳالھ: جتنی سرائیکی شعری دیاں کتاباں میکوں میسر آئین میکوں سرائیکی تضمین نئیں ملی۔ گزارش ہے جو اگر تہاکوں سرائیکی شاعری وچ کتھائیں تضمینی کلام ملے تاں ضرور آگاہ کریسو تاکہ آئندہ دے ایڈیشن وچ اینکوں شامل کیتا ونڄ سگے۔

قافیے دیاں قسماں

قافیہ دیاں قسماں کوں ڈُو قسم دے حوالے نال ونڈیا ویندے ہک بہ اعتبار روی اَتے ڈُوجھا بہ اعتبار وزن۔

اقسام قافیہ بہ اعتبار روی

حرفِ روی مطابق قافیے دیاں چھی قسماں ہن۔

۱۔ موسس

۲۔ مدخول

۳۔ مردف

۴۔ مقید

۵ موصولہ

۶۔ مجرد

۱۔ **موسس** (لغوی معنیٰ ''شروع کرݨ، بنیاد رکھݨ''):اصطلاح وچ جئیں قافیے وچ حرفِ تاسیں ہوندے اینکوں موس آکھیا ویندے۔ مثلاً:

دشمن لوکی سارے تھی گِن
سجݨاں باجھ اندھارے تھی گِن (۲۵)

ایں شعر دے قافیے ''سارے'' اتے ''اندھارے'' وچ ''الف'' تاسیں ہے اتھے قافیہ جات کوں ''موس'' آکھیا ویندے۔

۲۔ **مدخول** (لغوی معنیٰ'' داخل کیتا گیا''): اصطلاح وچ مدخول اتھے قافیہ کوں آہدن جیئں وچ حرفِ دخیل ہوندے۔

او اتھے ہاں دے سارے ھن
لِکھ لِکھ ورقے پاڑے ھن
جمشیدؔ نہ ٹریا نال میڈے
اوں وکھرے رستے گھاڑے ھن (۲۶)

ایں شعر وچ قافیے''سارے''، ''پاڑے '' اتے'' گھاڑے '' وچ''الف ''تاسیس ہے''ڑ'' دخیل ہے اتے''یائے '' روی ہے۔ اتھے قافیے کوں مدخول آکھیا ویندے۔

۳۔ **مروف** :اتھے قافیے کوں آہدن جیئں وچ حرفِ رِدف ہوندے۔ مثلاً

بعد مدت میکوں یاد آئیں دشمن
کمینہ یار سر اتے بعد مدتیں دے(۲۷)

ایں شعر وچ قافیہ '' یار'' دا''الف '' رِدف ہے اتھے قافیے کوں مروف آکھیا ویندے۔

۴۔ **مقید** (لغوی معنی''قید کیتا ہویا''):اصطلاح وچ مقید اتھے قافیے کوں اہدن جئیں وچ حرف قید آوے۔

مثلاً :لفظ ''برف '' اتے ''طرف '' دی ''ر ''، ''بزم'' دی '' ز '' حروف قید ہیں ۔ اتھجے قافیے کوں مقید آکھیا ویسی ۔

۵ ۔ موصولہ (لغوی معنیٰ ''حاصل کیتا ہویا '') : اصطلاح وچ موصولہ اتھجے قافیے کوں آکھیا ویندے جئیں وچ صرف حرف وصل یا وصل اتے خروج یا وصل خروج اتے مزید وصل ، خروج ، مزید، اتے ''نائرہ '' وی ہوون ۔

مثلاً ''تیاری '' اتے ''راز داری '' وچ ''ی '' حروف وصل ہے ۔

گھر بچاوݨ دی میں اہر کیتی تاں ہے
ڈُکھ وٹیٹیے پئے ہن پتھاری دے وچ (۲۸)

ایں شعر دے وچ قافیہ ''پتھاری'' دی'' ی '' حروف وصل ہے ۔ اتھجے قافیے کوں موصولہ آکھیا ویندے ۔

۶ ۔ مجرد (لغوی معنیٰ ''کلہا، تنہا، صرف'') : اصطلاح وچ مجرد اتھجے قافیے کوں آکھیا ویندے جئیں وچ حرف روی دے علاوہ بیا کُئی حرف نہ ہووے ۔

مثلاً :

جام اچ نیر نچوڑ چھوڑیجے
درد کوں اینویں پوڑ چھوڑیجے (۲۹)

ایں شعر وچ قافیہ ''نچوڑ'' اتے ''پوڑ'' وچ ''ڑ'' روی ہے۔ ایں توں بعد بیا کُئی حرف کائنی یعنی حرف وصل وغیرہ۔ ایجھے قافیے کوں مجرد قافیہ آکھیا ویندے۔

وزن دے اعتبار نال قافیہ دیاں قسماں

وزن دے حساب نال قافیے دیاں پنج قسماں ہن۔

۱۔ مترادف

۲۔ متواتر

۳۔ متدارک

۴۔ متراکب

۵۔ متکاوس

۱۔ **مترادف** (لغوی معنیٰ ''ہک ڈوجھے دے پچھوں'') : اصطلاح وچ جئیں قافیے دے چھیکڑ وچ ڈو ساکن حرف بغیر کہیں فاصلے دے آون ایجھے قافیہ کوں مترادف قافیہ آکھیا ویندے۔ مثلاً

میڈا ماہی خوش خصال وے

صدا مانڑیں حسن جمال وے (۳۱)

ایں شعر وچ قافیے ''خصال '' اتے ''جمال'' دے چھیکڑ ڈو حرف ساکن ہن ۔ ایجھے قافیے کوں مترادف آکھیا ویندے ۔

۲۔ **متواتر** (لغوی معنیٰ ''لگاتار'') : اصطلاح وچ متواتر ایجھے قافیے کوں اہدن جیندے چھیکڑ آلے ساکن حرف کنوں پہلے متحرک حرف ہووے، ول انوں متحرک حرف کنوں پہلے ساکن ہووے ۔ مثلاً :

مٹی گارے داغ
نقش کنارے داغ
یاریں بخشے جو
کون وسارے داغ (۳۱)

ایں وچ قافیے ''گارے '' ، ''کنارے '' اتے ''وسارے '' وچ چھیکڑ ''یائے '' ساکن ہے، ''ر '' متحرک ہے ''الف '' ول ساکن ہے ۔ ایجھے قسم دے قافیے کوں متواتر قافیہ آکھیا ویندے ۔

۳۔ **متدراک** (لغوی معنیٰ ''ملن والا'') : اصطلاح وچ متدراک ایجھے قافیے کوں آکھیا ویندے جنہیں قافیے دے چھیکڑ وچ ڈو ساکن دے ادھ وچ ڈو متحرک ہوون ۔

مثلاً :

؎ کہاں وہ ہجر میں اگلا ولولہ دل کا
کہو کہ موت کرے آ کے فیصلہ دل کا (۳۲)

ایں شعر وچ قافیہ ''ولولہ'' اتے ''فیصلہ'' وچ چھیکڑ ''ہ'' ساکن ایں کنوں پہلے ''لام'' متحرک ہے ایں کنوں پہلی ''واوٴ'' وی متحرک ہے، واوٴ کنوں پہلے دی ''ولولہ'' وچ ''لام'' اتے ''فیصلہ'' وچ ''یائے'' ساکن ہے۔ ایں قسم دے قافیے کوں متدارک قافیہ آکھیا ویندے۔

۴۔ **متراکب** (لغوی معنیٰ ''کٹھا تھیوݨ'') : اصطلاح وچ متراکب اتھجے قافیے کوں آکھیا ویندے، جیندے چھیکڑ وچ ڈو ساکناں دے ادھ وچ ترائے متحرک ہوون۔

مثلاً:

؎ اب نہیں طاقت کہ سہے خوں شدہ دل رنج و تعب
لطف کرو لطف کرو چھوڑ دو سب قہر و غضب (۳۳)

ایں شعر وچ قافیے ''رنج و تعب'' اتے ''قہر و غضب'' وچ ''ب'' ساکن ہے، ''ع'' اتے ''ض'' متحرک ''ت'' اتے ''غ'' متحرک ''واوٴ'' متحرک ''ج'' اتے ''ر'' ساکن۔ ایں طراں دے بݨتݨ والے قافیاجات کوں متراکب آکھیا ویندے۔

۵۔متکاوس: اتھے قافیے کوں آکھیا ویندے جیندے چھیکڑ ی ڈو ساکناں دے ادھ والے چار حرف متحرک ہوون۔ایں طراں دے قافیے سرائیکی وچ نہیں ملدے اردو اتے فارسی وچ وی نئیں ملدے سوائے عربی قافیاجات دے۔

حوالاجات

- شبیر شرر،"دیوان شرر"، ملتان :جھوک پبلیشرز ،مارچ ۲۰۲۲ء، ص:۵۳
- محمد یار فریدی ، حضرت خواجہ ،" دیوان محمدی "، ملتان :جھوک پبلیشرز ،اپریل ۲۰۱۶ء ص:۱۶۵
- ہمزار اچوی سیال،"ہر پھل زخمی " ناشر: بہاوٗل پور، :اکادمی سرائیکی ادب، ۲۰۰۱ء، ص:
- فاروق کاشف،ڈاکٹر،" اڄ ولدی دا سڈ"، ملتان: جھوک پبلیشرز،۲۰۱۸ء ،ص:۹
- جمشید اعوان کلانچوی،"لفظیں دے پھل"، بہاول پور:اکادمی سرائیکی ادب ،جنوری ۲۰۱۳ء، ص:۳۹
- شبیر شرر،"دیوان شرر"، ملتان:جھوک پبلیشرز ،مارچ ۲۰۲۲ء، ص:۷۱

- ہمزار اچوی سیال،"ہر پھل زخمی " ناشر: بہاول پور، :اکادمی سرائیکی ادب، ۲۰۰۱ء، ص:٦٦
- جاوید آصف"کھارے چڑھدی سک" ملتان : جھوک پبلیشرز ،۲۰۱۸ء ،ص :٢٦
- ایضاً ص:۴۸
- ایضاً ص :٦٩
- ریختہ ویب سائٹ
- جاوید آصف"کھارے چڑھدی سک" ملتان : جھوک پبلیشرز ،۲۰۱۸ء ،ص:۹۳
- ریختہ وئب سائٹ
- شفقت بزادر،"کریہنہ دا قرض" ناشر: جام پور : خواجہ فرید ادبی ثقافتی سنگت اپریل ۱۹۹٦ء ص :۴۳
- شبیر شرر،"دیوان شرر"،ملتان :جھوک پبلیشرز ،مارچ ۲۰۲۲ء ،ص :۹۳
- پرویز منیر،"تھل دی مونجھی ریت"، ناشر: لیہ: آرد سخن، ۲۰۲۲ء ص: ۸۷
- شفقت برادر ،"نکھیڑے" ناشر : ملتان : بسم اللہ پرنٹنگ سروس، ۱۹۹۹ء ص : ۹۰

- محمد رمضان کاوش، "فجر تھی گئی" سرائیکی انسٹیٹیوٹ آف لینگویج آرٹ اینڈ کلچر ص: ۳۴
- محمد یار فریدی، حضرت خواجہ، " دیوان محمدی "، ملتان: جھوک پبلیشرز، ۲۰۱۸ء، ص: ۱۴۳
- کلیم اللہ حسینی، مولوی، سید، " ابتدائی علم عروض " رمیل ھاؤس آف پبلی کیشنز اولینڈ، اگست ۲۰۱۷
- ندیم سیپو، "گوجھی" ملتان: جھوک پبلیشرز، نومبر ۲۰۱۶ء ص: ۴۹
- ایضاً ص: ۵۱
- الیاس ناصر دہلوی، سید محمد، " شرح دیوان غالب " لاھور: علم و عرفان پبلشرز، ص ۸۱
- ریختہ ویب سائٹ
- ہمراز اچوی، "گھنڈ کھول " ملتان: جھوک پبلیشرز، مئی ۱۹۹۹ء ص: ۶۹
- جمشید اعوان کلاچوی، "ہر لفظیں دے پھل" ناشر: بہاول پور: اکادمی سرائیکی ادب، جنوری ۲۰۱۳ء ص: ۴۷
- فاروق کاشف، ڈاکٹر" اڻ ولدی دا سڈ" ملتان: جھوک پبلیشرز، ۲۰۱۸ء، ص: ۹
- شبیر شرر، "دیوان شرر"، ملتان: جھوک پبلیشرز، مارچ ۲۰۲۲ء، ص: ۲۷

- یاسین بلوچ "شال " ملتان : جھوک پبلیشرز،جون ۲۰۲۲ء، ص: ۳۶
- محمد فیاض ثابت، "جانِ جاناں " لاہور: جگنو انٹر نیشنل ،مارچ ۲۰۱۷ء،ص :۷۳
- شبیر شرر، "دیوان شرر"، ملتان: جھوک پبلیشرز،مارچ ۲۰۲۲ء، ص:۱۰۳
- ریختہ ویب سائٹ
- ایضاً

تریجھا باب:

سرائیکی شاعری وچ ورتیجݨ آلے ذخیرہ قوافی

ضروری ڳالھ: سرائیکی دے تلفظ تے اردو دے تلفظ وچ کافی سارا فرق ہے۔ ڈھیر اتجھے قافیہ جات ہن جیڑھے اردو وچ اَتے سرائیکی وچ مشترک ہن۔ لیکن سرائیکی وچ انہاں دا تلفظ ٻہوں حد تک مختلف تھی ویندے۔ ٻہوں سارے اتجھے قوافی ہن جنہاں دے حرف اردو وچ تاں متحرک ہوندن لیکن سرائیکی تلفظ وچ ساکن تھی ویندن، اینویں ای اردو وچ اکثر ساکن لفظ سرائیکی وچ متحرک ادا کیتے ویندن۔

قوافی بعمہ افاعیل

٭ الف آلے قوافی ٭

فِعْ:

آ۔ ٻا۔ بھا۔ پا۔ پھا۔ ٹھا۔ ڄا۔ جا۔ چھا۔ چا۔ دا۔ ڈا۔ را۔ سا۔ شا۔ کھا۔ گھا ۔ ڳا۔ لا۔ ما۔ نا۔ وا۔ یا۔ ڈھا۔

فِعْلُنْ:

اپٹا۔ کھپٹا۔ سپٹا۔ تپٹا۔ جھپٹا۔ نپٹا۔

پھسدا۔ چسدا۔ جس دا۔ ڈسدا۔ رسدا۔ کسدا۔ گھسدا۔ وسدا۔ نسدا۔ ادا۔ بھدا۔ پدا۔ جدا۔ چدا۔ دم دا۔ گھدا۔ گدا۔ ندا۔ چدا سدا۔ جھدا۔ گھدا۔ رسدا۔ نسدا۔اسدا پسدا۔ رسدا۔کسدا۔کھسدا۔ مسدا۔ ہسدا۔ پھسدا۔

باتا ۔ پاتا ۔ جاتا ۔ چاتا ۔ ڈاتا ۔ داتا ۔ راتا ۔ لاتا ۔ بھاتا ۔ ماتا ۔ چھاتا ۔ آقا ۔ باکا۔ پھاکا۔ ٹھاکا۔ ڈاکا۔ لاکا۔ شاکا۔ کاکا۔ واکا۔ ڈاکا۔ کھسدا۔ اوجھا۔ بوجھا۔ پونجا۔ کوجھا۔ گوجھا۔ روجھا۔ آیا۔ پایا۔ بھایا۔ جایا۔ چایا۔ کایا۔ گایا۔ لایا۔ پھایا۔ سایا۔ داتا۔ کھایا۔ بھلیا۔ تلیا۔ جلیا۔ چلیا۔

آلا۔ بھالا۔ پالا۔ پھالا۔ تالا۔ ٹالا۔ جالا۔ بالا۔ بھالا۔ چھالا۔ ڈالا۔ سالا۔ شالا۔ کالا۔ گالا۔ لالا۔ حالا۔ والا۔ تاڑا۔ ڈاڈا۔ ساڑا۔ کھاڑا۔ گاڑا۔ پھاڑا۔ آڑا۔ بھاڑا۔ پاڑا۔ تاڑا۔ راڑا۔ ساڑا۔ گاڑا۔ واڑا۔ کھاڑا۔ ماڑا۔ بوٹا۔ جوٹھا۔ چھوٹا۔ رٹھا۔ سوٹا۔ کھوٹا۔ کوٹھا۔ لوٹا۔ گوٹھا۔ گھوٹا۔ موٹا۔ آرا۔ بارا۔ پارا۔ تارا۔ چارا۔ دارا۔ سارا۔ کھارا۔ گارا۔ لارا۔ مارا۔ وارا۔ یارا۔ ایڑا۔ بھیڑا۔ تیڑا۔ جیڑا۔ کھیڑا۔ کیڑا۔ میڑا۔ انڈا۔ جھنڈا۔ چھنڈا۔ ڈنڈا۔ کنڈا۔ گنڈا۔ لنڈا۔ منڈا۔ ونڈا۔ بیلا۔ پیلا۔ تیلا۔ ٹیلا۔ چیلا۔ ڈیلا۔ ریلا۔ شیلا۔ کربلا۔ لیلا۔ ویلا۔ پہلا۔ نیلا۔ میلا۔ اوجھا۔ بوجھا۔ جیجھا۔ سیجھا۔ کیجھا۔ گونجا۔ کوجھا۔ اجھا۔ الّا۔ بلّا۔ پلّا۔ جلّا۔ چلّا۔ خلّا۔ بلّا۔ بھلّا۔ رلّا۔ سلّا۔ گلّا۔ ملّا۔ ولّا۔ ادّا۔ یڈّا۔ جدّا۔ خدّا۔ ردّا۔ سدّا۔ صدّا۔ فدّا۔ گدّا۔ ندّا۔

ودّا۔ ہدّا۔رضّا۔ قضّا۔ سمّا۔ ردّا۔ سزّا۔ جزّا۔ نزّا۔ غزّا۔ دعّا۔ جمّا۔ خطّا۔ عطّا۔ شفّا۔ جفّا۔ ملّا۔ ڈسّا۔ لکّا۔ وکّا۔ دھنوّا۔ رلّا۔ بلّا۔ بچّا۔ اکھّا۔ لکھّا۔ لکّا۔ فضّا۔ رسوّا۔ سوّا۔ وسّا۔ پھپّا۔ وبّا۔ وچّا۔ ودّھا۔ وفّا۔ عشّا۔ صبّا۔ لپّا۔ لسّا۔ دبّا۔ قبّا۔ پھبّا۔ تبّاہ۔ کھپّا۔ ستّا۔ پتّا۔ رسّا۔ رُلّا۔ رَلّا۔ پٹّا۔ کھٹّا۔ ہٹّا۔ چھٹّا۔ مچّا۔ نچّا۔ رجھّا۔ مرّا۔ بھِرّا۔ بھَرّا۔ گھرّا۔ تنّا۔ زنّا۔ گنّا۔ منّا۔ دنّا۔ کھنّبا۔ بھنّا۔ڈکّھا۔ سوکّھا۔ ڈِکّھا۔ پیّا۔ جیّا۔ حیّا۔ ریّا۔ ہیّا۔ سیّا۔ ہسّا۔ سہّا۔ سخّا۔ صفّا۔ بچّا۔ مچّا۔ بچھّا۔ ربّا۔ رکھّا۔ رکھّا۔ نبھّا۔ مکھّا۔ سکھّا۔ کھپّا۔ وچّا۔

بٹّا۔ پٹّا۔ چٹّا۔ چنّا۔ کنّا۔ رنّا۔

اَڑّا۔ جُڑّا۔ چڑّھا۔ رَڑّا۔ مَڑّا۔ کھَڑّا۔ سَڑّا۔ چھڑّا۔ وَڑّا۔ ہُڑّا۔ لَڑّا۔ لُڑّا۔

اُڈّا۔ پُڈّا۔ تَڈّا۔ چُھڈّا۔ سَڈّا۔ کَڈّا۔ کھنڈّا۔ وَڈّا۔ لَڈّا۔

بُوّا۔ لُوّا۔ سُوّا۔ تُوّا۔ نُوّا۔ ہُوّا۔ رُوّا۔ جُوّا۔

ڈِرّا۔ مَرّا۔ سِرّا۔ پھِرّا۔ نِرّا۔

فَاْعِلُنْ۔

باوفا۔ بے وفا۔ آگیا۔ چھاگیا۔ لاگیا۔ دل دکھا۔ تیئں سوا۔ رہ نما۔ پارسا۔ ناخدا۔ مصطفیٰ۔ مرتضیٰ۔ مجتبیٰ۔ دل ملا۔ کھل ڈکھا۔ کر ولا۔ ہتھ ملا۔ کھل کھلا۔ سر پھرا۔ ونج پیا۔

(”ب، پ“ آلے قوافی)

فَعْ:۔

اب۔ دپ۔ لب۔ چپ۔ ڈپ۔ پھپ۔ نب۔ رب۔ طب۔ نب۔
سب۔ لب ۔

فِعْلُنْ:۔

مذہب۔ رجب۔ مرتب۔ کاتب۔ راکب۔ واجب۔ قالب۔ طالب۔
جاذب۔ ثاقب۔ راہب۔ یثرب۔ مغرب۔ جاذب۔ ناقب۔
عرّب۔ کھرّب۔ عجّب۔ غضّب۔ نسّب۔ ادّب۔ طلّب۔ کسّب۔ نقّب۔
عقّب۔ لقّب۔

فَاْعْ:۔

غیب۔ سیب۔ جیب۔ زیب۔ عیب۔ نیب۔ لیب۔ آب۔ خواب۔
داب۔ پھاب۔ باب۔ خوب۔ ڈوب۔

فَعُوْلُ:۔

ثواب۔ کتاب۔ شراب۔ جواب۔کباب۔ حساب۔ خطاب۔ نقاب۔
شباب۔ عذاب۔ خضاب۔ گلاب۔ حجاب۔ چناب۔ نواب۔ تراب۔
خراب۔ سیلاب۔ وہاب۔ احاب۔ مراب۔ پنجاب۔ کزاب۔ اعراب۔
شیداب۔ شاداب۔ نیاب۔ نایاب۔ جلاب۔ جباب۔ جنوب۔ غروب۔

عیوب۔ ادیب۔ رقیب۔ غریب۔ مجیب۔ قریب۔ طبیعت۔ نصیب۔

وسیب۔

فَاعِلَاْنْ:۔

ماہتاب۔ آفتاب۔ انتخاب۔ احتساب۔ اجتناب۔ انقلاب۔ دستیاب۔

کامیاب۔ آب وتاب۔ بازیاب۔ لاجواب۔ بے حساب۔ بے نقاب۔

مَفْعُوْلُ:۔

سرخاب۔ بے خواب۔ آداب۔ ابواب۔ مہتاب۔ سیلاب۔ احباب۔

ارباب۔ سیراب۔ تیزاب۔

محبوب۔ مطلوب۔ منسوب۔ مرغوب۔ مجزوب۔ یعقوب۔ ایوب۔ مشروب۔

اسلوب۔ مجذوب۔ تہزیب۔ تقریب۔ ترتیب۔ ترکیب۔

فَعُوْلُنْ:۔

مناسب۔ مراتب۔ مکاتب۔ محاسب۔ کواکب۔ لبالب۔

"پ" آلے قافیہ جات:۔

فَعْ:۔

تپ۔ تھپ۔ چھپ۔ کھپ۔ دھب۔ کپ۔ چھپ۔ ٹھپ۔

گپ۔چپ۔خپ۔ڈپ۔زپ۔سپ۔نپ۔لپ۔جھپ۔ٹپ۔ہپ۔غپ۔

گھپ۔

فَاْعْ:۔

آپ۔باپ۔چھاپ۔ناپ۔تھاپ۔چھاپ۔پاپ۔چاپ۔لاپ۔ڈھاپ۔پاپ۔ٹاپ۔سانپ۔گاپ۔

فِعْلُنْ:۔

تڑّپ۔ جھڑّپ۔ ہڑّپ۔ سڑّپ۔ ضڑّپ۔ غڑّپ۔ لڑّپ۔ دلّپ۔ چھڑّپ۔کھڑّپ۔ دھڑّپ۔

فَعُوْلُ:۔

ملاپ۔ کھلاپ۔ سنجاپ۔ کنھجاپ۔ لبھاپ۔ کھنڈاپ۔ گھنڈاپ۔ رجھاپ۔تیھندھاپ۔

ننگیپ۔رجھیپ۔پنچیپ۔لنگھیپ۔رچیپ۔ہنڈیپ۔رنجیپ۔کھنڈیپ۔گنڈیپ۔ملیپ۔اُکھیپ۔ڈکھیپ۔سَنِیپ۔ونڑیپ۔

"ت" آلے قافیہ جات۔

فَعْ:

ات۔چھت۔گَت۔لت۔مت۔پت۔بھت۔ست۔ڈت۔ہت۔جت۔ہُت۔نت۔وت۔جت۔گُھت۔کھت۔بت۔ات۔چت۔رت۔کت۔گت۔تُھت۔

فِعْلُنْ:۔ قامت۔شامت۔آفت۔حالت۔آڈت۔لاگت۔طاگت۔عادت۔دولت۔چاہت۔شوکت۔جنّت۔الفت۔حکمت۔قدرت۔قربت۔

حسرت۔

سبقت۔ غیبت۔ قیمت۔ برکت۔ عظمت۔ عصمت۔ ظلمت۔ ہمّت۔

نعمت۔ تہمت۔ قیمت۔ محنت۔ نصرت ۔ عورت ۔مورت ۔ درگت۔

شامت۔ شربت۔ ۔ صورت۔ تہمت۔ حضرت۔ قسمت۔ حرکت۔ عظمت

۔ ہجرت۔ فطرت۔ ملت۔ سنگت۔ سنت ۔ لزت۔ عبرت۔ خصلت۔

ظلمت۔ مہلت۔ قلّت۔ شرکت۔ رحلت۔ ذلّت۔ علّت۔ ملّت۔ منّت۔

لغّت۔ سنّت۔ زحمت۔ خدمت۔ غفلت

فَاْعْ:۔

ذات۔ پات۔ رات۔ سات۔ جہات۔ ڈات۔ کات۔ گات۔ لات۔

مات۔ بھات۔ آت۔ ڈات۔ کھات۔ پات۔ وات۔ گھات۔ دھات۔ گیت

۔پیت۔ ریت۔ مِیت۔ سیت۔ جیت۔ ریت۔ نیت۔ بھیت۔ تھیت۔ گیت

تخت۔ بخت۔ سخت۔ لخت۔

پست۔ مست۔ دشت۔ گشت۔ دست۔ چست۔ جست۔

مُفَاْعِیْلُ:۔

کرامات۔ روایات۔ ملاقات۔ مکافات۔ کمالات۔ خرافات۔ خیالات۔

سوالات۔ جوابات۔ جمادات۔ مقامات۔ جمعرات۔ خلافات۔

مَفْعُوْلُ:۔

اوقات۔ برکات۔ صدمات۔ سادات۔ حضرات۔ آفات۔ تورات۔

خدمات۔ دیہات۔ ذرات۔ صفحات۔ ظلمات۔ نعمات۔ درجات۔ جناب۔

برات۔ مسات۔ حالات۔ نجات۔ حیات۔ وفات۔ دولت۔ زکوٰۃ۔ نکات۔

فَعُوْلُنْ:۔

محبت۔ ضرورت۔ حکومت۔ مصیبت۔ مسرت۔ عقیدت۔ حقیقت۔

اذیت۔ تہجت۔ اطاعت۔ غلاظت۔ عمارت۔ کفالت۔ سخاوت۔ ملامت۔

صداقت۔ شرارت۔ سیاست۔ امامت۔ شرافت۔ لیاقت۔ ولادت۔

ہلاکت۔ بغاوت۔ ضمانت۔ ہدایت۔ زیاوت۔ اجازت۔ خیانت۔ حفاظت۔

مہارت۔ خجالت۔ کرامت۔ زراعت۔ رقابت۔ شجاعت۔ شہادت۔

حماقت۔ حمایت۔ سلامت۔ سٹاوت۔ خوشامت۔ صباحت۔ عبادت۔

۔ عیادت۔ وضاحت۔ قیادت۔ تجارت۔ نجاست۔ نفاست۔ ریاضت۔

"ٹ" آلے قافیہ جات۔

فع:۔

کھٹ۔ پَٹ۔ ہٹ۔ لَٹ۔ جھٹ۔ چٹ۔ چپٹ۔ سٹ۔ چھٹ۔ ہُٹ۔

ہَٹ۔ لِٹ۔ مِٹ۔ پھِٹ۔ پِٹ۔ پُٹ۔ گھَٹ۔ گھُٹ۔ وَٹ۔ نَٹ۔

پھُٹ۔ کھٹ۔ رَٹ۔ ڈِٹ۔ فَٹ۔ جٹ۔ بَٹ۔ رِٹ۔ فِٹ۔

فَاْعْ:۔

بیٹ۔ پھیٹ۔ پیٹ۔ گیٹ۔ میٹ۔ ویٹ۔

ٹاٹ۔ باٹ۔ گھاٹ۔ پاٹ۔ چاٹ۔ ڈاٹ۔ شاٹ۔ واٹ۔ لاٹ۔

کوٹ۔ گھوٹ۔ لوٹ۔ پوٹ۔ سوٹ۔ بوٹ۔ موٹ۔ کھوٹ۔

نوٹ۔چوٹ۔روٹ۔

مَفْعُوْلُ:۔

اکھڑونٹ۔ پھلپھوٹ۔ گل گھونٹ۔ کلھوٹ۔ بلپوٹ۔ جھلّوٹ۔

فَعُوْلُ:۔

سپاٹ۔ بچاٹ۔ کنباٹ۔ رنڑاٹ۔ لڑاٹ۔

فَعُوْلُنْ:۔

سجاوٹ۔ بناوٹ۔ چٹاوٹ۔ جڑاوٹ۔ چِراوٹ۔ سٹاوٹ۔ تناوٹ۔ لگاوٹ۔

ملاوٹ۔ سلاوٹ۔ جُھکاوٹ۔ جِھکاوٹ۔ ہنڈاوٹ۔ کھلاوٹ۔

فَاْعِلَاْتُن:۔

مسکراہٹ۔ جگمگاہٹ۔ گڑگڑاہٹ۔ تھرتھراہٹ۔ کنبکنباہٹ۔ گرگراہٹ۔

”ج،چ“ آلے قافیہ جات۔

فَعْ:۔

بھج۔ کج۔ دھج۔ پچ۔ سچ۔ مچ۔ رج۔ سج۔ لج۔ اج۔ وج۔ گج۔ چچ۔

پنج۔ گنج۔ منج۔ انج۔ جنج۔ رنج۔ کنج۔ چنج۔ ہنج۔

فَعْلُنْ:۔

فالج۔ کالج۔ مالج۔ نالج۔ خارج۔ چارج۔ کارج۔

فَاْعُ:۔

راج۔ کھاج۔ لاج۔ بھاج۔ گاج۔ واج۔ تاج۔ ڈاج۔ کاج۔

اوج۔ پوج۔ کھوج۔ فوج۔ بوج۔ سوج۔ روج

فَعُوْلُ:۔

اناج۔ علاج۔ رواج۔ سماج۔ مزاج۔ وہاج۔ سراج۔ مراج۔ متھاج۔ خراج۔

بھرتج۔ پڑتج۔ کھڑتج۔ لڑتج۔ مرتج۔ جرتج۔ اڈتج۔ وڑاتج۔ اکھچ۔ برتج۔ الجھچ۔

مَفْعُوْلُ:۔

افواج۔ ازواج۔ حجاج۔ سرتاج۔ پکھراج۔

”چ“ آلے قافیہ جات۔

فَعْ:۔

نچ۔ کھچ۔ رچ۔ پچ۔ سچ۔ مچ۔ ٹچ۔ گھچ۔ کچ۔ چچ۔ نچ۔ اچ۔ بچ۔ لچ۔ نچ۔

گھچ۔ خچ۔

فَاْعُ:۔

سوچ۔ موچ۔ نوچ۔ اوچ۔

فَعُوْلُ:۔

دبوچ۔ کھروچ۔ گروچ۔ بلوچ۔

"ح" آلے قافیہ جات۔

مَفْعُوْلُ:۔

نکاح ۔ فلاح ۔ صلاح ۔ جناح ۔ ملاح ۔ جراح ۔ سیاح ۔ مداح ۔

مسیح۔ فصیح۔ صریح۔ صبیح۔ ملیح۔

فَاْعِلَاْنُ:۔

افتتاح ۔ انشراح ۔ تفریح ۔ ترجیح ۔

"خ" آلے قافیہ جات۔

فَعْ:۔

چخ ۔ اخ ۔ جخ ۔ لخ ۔ تخ ۔ پخ ۔

مَفْعُوْلُ:۔

سراخ ۔ خراخ ۔ تراخ ۔

پھیٹاخ ۔ بٹاخ ۔ چٹاخ ۔

تریخ ۔ مریخ ۔ چیخ ۔ شیخ ۔

"د" آلے قافیہ جات۔

فَعْ:۔

بَد۔ جَد۔ قَد۔ رَد۔ پَھد۔ شَد۔ صَد۔ لَد۔ وَد۔ جَد۔ ڈِد۔ ند۔ بد۔ پُھد۔ شُد۔ خُد۔ نُد۔

فِعْلُنْ:۔

سید۔ سرحد۔ مرقد۔ آمد۔ احمد۔ مقصود۔ مرتد۔ قاصد۔ قاشد۔ حاسد۔ خالد۔ زاہد۔

شاہد۔ شائد۔ شاید۔ زائد۔ مسجد۔ سرد۔ مرد۔ فرد۔ گرد۔

ابّد۔ احّد۔ جسّد۔ حسّد۔ اسّد۔ سنّد۔ مدّد۔ خرّد۔ لحّد۔ اشّد۔

فَعُوْلُنْ:۔

محمّد۔ مجّدد۔ مجرّد۔ مجلّد۔ خوشامد۔

فَاْعُ:۔

باد۔ راد۔ داد۔ کھاد۔ صاد۔ زاد۔ راد۔ شاد۔ ناد۔ پھاد۔ قید۔ شید۔ وید۔ بھید۔

زید۔ پید۔ پود۔ سود۔ بود۔ دید۔

فَعُوْلُ:۔

جہاد۔ مراد۔ فساد۔ سواد۔ مفاد۔ نہار۔ عباد۔ تضاد۔ مواد۔ جواد۔ کھواد۔ میاد۔

شہید۔ فرید۔ مجید۔ مرید۔ نوید۔ مفید۔ خرید۔ امید۔ یزید۔

مَفْعُوْلُ:۔

اعتماد۔ اتحاد۔ جائیداد۔ استاد۔ ارشاد۔ میلاد۔ ایجاد۔ اولاد۔ فرہاد۔ فریاد۔ بنیاد۔

روداد۔ آزاد۔ افراد۔ برباد۔

"ڈِ تے ڈ" آلے قافیہ جات:۔

فَعْ:۔

تَڈ۔ گھڈ۔ ہَڈ۔ پَڈ۔ سَڈ۔ مَڈ۔ لَڈ۔ وَڈ۔ گُھڈ۔ اُڈ۔ اَڈ۔ پُڈ۔ کَھڈ۔ ٹُڈ۔ لڈ۔ رُڈ۔ پَھڈ۔

فَاْعُ:۔

بھیڈ۔ کھیڈ۔ چیڈ۔۔۔۔۔ اوڈ۔ توڈ۔ لوڈ۔ بوڈ۔ روڈ۔

"ذ" آلے قافیہ جات:۔

فَعُوْلُ:۔

محاذ۔ معاذ۔ نفاذ۔ لزیز۔ تعویز۔

"ر" آلے قافیہ جات:۔

فَاْعُ:۔

آر۔ عار۔ پار۔ کھار۔ چار۔ غار۔ کار۔ مار۔ وار۔ یار۔ نار۔ زار۔ ٹھار۔ بار۔ تار۔ ہار۔ دار۔ گار۔ جور۔ نور۔ طور۔ بور۔ پور۔ سور۔ پیر۔ خیر۔ تیر۔ دیر۔ سیر۔ پھیر۔ غیر۔ ڈھیر۔ زیر۔ گھیر۔ شیر۔ سیر۔ چور۔ ڈور۔ خور۔ طور۔ مور۔ ہور۔

فَعُوْلُ:۔

بہار۔ قرار۔ فرار۔ شمار۔ خمار۔ گزار۔ انار۔ الار۔ ستار۔ سنار۔ غبار۔ شکار۔ میار۔ بزار۔ بخار۔ ادھار۔ سوار۔ ابھار۔ قطار۔ فرار۔ ہزار۔ نثار۔ سنگھار۔ وقار۔ گٹار۔ اچار۔ وچار۔ مزار۔ نسار۔ غفار۔ ڈکار۔ نگار۔ منار۔ نہار۔ ابھار۔ نکھار۔ عیار۔ بچار۔ حضور۔ فتور۔ سرور۔ زبور۔ ظہور۔ غیور۔ قصور۔ ضرور۔ غفور۔

فِعْلُنْ:۔

محشر۔ برتر۔ بہتر۔ سرور۔ مظہر۔ خنجر۔ جوہر۔ انور۔ اختر۔ عنصر۔ مصدر۔ پرور۔ مرمر۔ اصغر۔ اکبر۔ حیدر۔ بابر۔ ۔ چادر۔ ساغر۔ کالر۔ خاور۔ کافر۔ باہر۔ ٹھوکر۔ چکر۔ اکثر۔ رہبر۔ منتر۔ نمبر۔ امبر۔ قنبر۔ شبر۔ دلبر۔ گبر۔ منبر۔ خیبر۔ رہبر۔ نشتر۔ خوشتر۔ کمتر۔ جنتر۔ اشتر۔ کوثر۔ گاجر۔ جھانجر۔ آذر۔ ہمسر۔ کیسر۔ سنسر۔ مضطر۔ منظر۔ فرفر۔ چاکر۔ شاکر۔ باقر۔ ساگر۔ گاگر۔ گوہر۔ اظہر۔ اطہر۔ تبر۔ ٹھبر۔ تھرتھر۔ مچھر۔ بے گھر۔ شاعر۔ ظاہر۔ طاہر۔ داہر۔ قاہر۔ ماہر۔ ڈاہر۔

اندر۔ بندر۔ مندر۔

"ڑ"آلے قافیہ جات

فِعْ:۔

اڑ۔ پڑ۔ لڑ۔ کھڑ۔ جڑ۔ جھڑ۔ جُڑ۔ بڑ۔ سڑ۔ گُڑ۔ ہڑ۔ مڑ۔ لڑ۔ دھڑ۔ گھڑ۔ رڑ۔

پڑ۔چڑ۔ کڑ۔

فَاْعْ:۔

آڑ۔ باڑ۔ باڑ۔ تاڑ۔ پھاڑ۔ ناڑ۔ ہاڑ۔ ساڑ۔ چاڑ۔ دھاڑ۔ ماڑ۔ لاڑ۔ واڑ۔ پاڑ۔

دھوڑ۔ کوڑ۔ چھوڑ۔ کھوڑ۔ توڑ۔ موڑ۔ جوڑ۔ ہوڑ۔ نوڑ۔ پوڑ۔ ووڑ ۔

فِعْلُنْ:۔

اچڑ۔ پچھڑ۔ اکڑ۔ پکڑ۔ ربڑ۔ جکڑ۔ کھگڑ۔ تھگڑ۔ لکڑ۔ نیگھڑ۔ کھیڑ۔ الڑ۔ تھپڑ۔ گڑبڑ۔

پکّڑ۔

فَعُوْلُ:۔

پہاڑ۔ اجاڑ۔ بگاڑ۔ دراڑ۔ کباڑ۔ کھباڑ۔ اتاڑ۔ ہٹاڑ۔ پہوڑ۔ پلوڑ۔ بلوڑ۔ رلوڑ۔ سنگھوڑ۔

مروڑ۔ کروڑ۔ ولوڑ۔ کھروڑ۔

"ز"آلے قافیہ جات

فِعْ:۔

از۔ دز۔ غز۔ جَز۔ ڈز۔ جُز

فَاْعْ:۔

میز۔ تیز۔ خیز۔ لیز۔ باز۔ راز۔ ناز۔ ساز۔ روز۔ ہوز۔ پوز

مَفْعُوْلُ:۔

تبریز۔ انگریز۔ زرخیز۔ پرہیز۔ پرویز۔ چنگیز۔ تمیز۔ پرداز۔ ہمراز۔ شیراز۔ اعزاز۔

ناساز۔ ممتاز۔ پرواز۔ آواز۔ جانباز۔۔ آغاز۔ شہناز۔ مہناز۔ شہباز۔ گل ناز۔ انداز۔

فَعُوْلُ:۔

کنیز۔ عزیز۔ لزیز۔ مجاز۔ نماز۔ حجاز۔ جہاز۔ نیاز۔ نواز۔ فراز۔ ایاز۔ جواز۔

فَاْعِلَاْنُ:۔

بے نیاز۔ باک باز۔ سرفراز۔ امتیاز۔ کاساز۔ جاغاز۔ چالباز۔ سازباز۔ مفت باز۔

دلنواز۔ شاہنواز۔ لحاز۔

"س"آلے قافیہ جات:۔

فَعْ:

بس۔ رس۔ کھس۔ تس۔ کس۔ گھس۔ کھس۔ نس۔ ڈس۔ ہس۔ وس۔ چس۔

جس۔ سس۔ مس۔ ٹھس۔ رُس۔ کھس۔ پُس۔ سُس۔ اُس۔ جس۔ گھس۔ مس۔

اس۔ پھس۔ دس۔ نس۔ وس۔ گس۔

فاع:۔

ٹاس۔ آس۔ پاس۔ واس۔ داس۔ ماس۔ ناس۔ یاس۔ تاس۔

فِعْلُنْ:۔

واپس۔ بے بس۔ بے حس۔ مجلس۔ مفلس۔ سروس۔ یونس۔ بونس۔

نرگس۔ آکس۔

فَعُوْلُ:۔

لباس ۔ بھڑاس ۔ جواس ۔ شناس ۔ گلاس ۔ اداس ۔ مٹھاس ۔ قیاس ۔
کھڑوس ۔ فسوس ۔

فَاْعُ:۔

پھوس ۔ چوس ۔ روس ۔ ٹھوس ۔

مَفْعُوْلُ:۔

اجلاس ۔ احساس ۔ افلاس ۔ اجناس ۔ وسواس ۔ بکواس ۔ خناس ۔ شناس ۔
افسوس ۔ پردیس ۔ ناموس ۔ جاسوس ۔ کنجوس ۔ منحوس ۔ مایوس ۔ قدوس ۔

"ش" آلے قافیہ جات

فَعُ:

اش ۔ رش ۔ لش ۔ خش ۔ وش ۔ غش ۔ ہش ۔

فَاْعُ:۔

کاش ۔ تاش ۔ فاش ۔ لاش ۔ ماش ۔ ہاش ۔ عرش ۔ فرش ۔ نقش ۔ ہوش ۔
جوش ۔ گوش ۔ پوش ۔ دوش ۔ عیش ۔ طیش ۔ پیش ۔ دیش ۔ کیش ۔ نیش ۔

فِعْلُنْ:۔

تابش ۔ بارش ۔ خارش ۔ ۔ سازش ۔ کاوش ۔ بارش ۔ ۔ خاہش ۔ مالش ۔ سازش ۔
نازش ۔ آتش ۔ میکش ۔ دلکش ۔ مہوش ۔ گردش ۔ بندش ۔ ورزش ۔

فَعُوْلُنْ:۔

گزارش ۔ شفارش ۔ نوازش ۔ مراکش ۔ نمائش ۔ ستائیں ۔ ارائش ۔

”ص“آلے قوافیہ جات:۔

فَعُوْلُ:۔

قصاص ۔ وقاص ۔ خواص ۔ خلاص ۔ خلوص

فِعْلُنْ:۔ناقص ۔ خالص ۔ مخلص ۔ حریص ۔

”ض“آلے قوافیہ جات:۔

فَاْعُ:۔

ارض ۔ مرض ۔ فرض ۔ عرض ۔ قرض ۔ نبض ۔ قبض ۔ غرض ۔ مرض ۔
محض ۔ حوض ۔ حیض ۔ فیض

فَعُوْلُ:

نباض ۔ بیاض ۔ ریاض ۔ فیاض ۔ مریض ۔ عروض ۔ فیوض ۔

”ع“آلے قوافیہ جات:۔

مُفَاْ/فَعُوْ/عِلُنْ:

شرع ۔ رفع ۔ نفع ۔ دفع ۔ وسع ۔

فَعُوْلُ:

متاع ۔ شجاع ۔ سماع ۔ ضیاع ۔ نزاع ۔

فِعْلُنْ:

شافع ۔ نافع ۔ رافع ۔ واقع ۔

"غ" آلے قافیہ جات:

باغ۔ داغ۔

چراغ۔ سراغ۔ دماغ۔ بلاغ۔

"ف" آلے قافیہ جات:

فَعْ:

اف۔ دف۔ لف۔ رف۔ کف۔ خف

فَاْعْ:

صاف۔ ناف۔ کاف۔ معاف۔ سرف۔ ظرف۔ وقف۔

فَعُوْلْ:

غلاف۔ طواف۔ شفاف۔ مناف۔ خلاف۔ زفاف۔

فِعْلُنْ:

یوسف۔ کاشف۔ آصف۔ عاکف۔ عاطف۔ واصف۔

برّف۔ شرّف۔ کشّف۔ صرّف۔ کہّف۔

"ق" آلے قافیہ جات

فَعْ:

حق۔ لق۔ دق۔

فَاْعْ:

خلق۔ خُلق۔ مشق۔ رزق۔ عشق۔ عرق۔ غرق۔ طاق۔

فَعُوْلُ:

عراق۔ فراق۔ سباق۔ وفاق۔ شفاق۔ طلاق۔ براق۔ مزاق۔ نفاق۔ سیاق۔
صدیق۔ شفیق۔ عتیق۔ غریق۔ دقیق۔ خلیق۔ انیق۔ فریق۔ حقیق۔ توصیق۔ رفیق۔
خلیق۔

مَفْعُوْلُ:

مشتاق۔ میثاق۔ اسباق۔ اسحاق۔ آفاق۔ اشفاق۔ اخلاق۔ تریاق۔
مصداق۔ برّاق۔ توفیق۔ تصدیق۔ تحقیق۔ تخلیق۔ صدّیق۔

فِعْلُنْ:

سابق۔ واثق۔ صادق۔ طارق۔ رازق۔ عاشق۔ حازق۔ لائق۔ فائق۔ شائق۔
سبّق۔ طبّق۔ شفّق۔ افّق۔ واثق، حاذق۔

فَعُوْلُنْ:

منافق۔ موافق۔ مشارق۔ مطابق۔ مفارق۔

"ک" آلے قافیہ جات

فَعُ:

اک ۔پک۔ دھک۔ تھک۔ شک۔ ڈک۔لک۔ رک۔ فک۔ مک۔
جھک۔ ہک۔ بک۔ ٹک۔ تک۔ چک۔ سک ۔ بھک۔ سک۔ بُک۔
جُھک۔ چُک۔ وُک۔ ٹُک۔ ہُک۔ رُک۔ ٹک۔

فَاْعُ:

ٻاک ۔ خاک ۔ ٹھاک ۔ چاک ۔ ناک ۔ ݙاک ۔ واک ۔

فِعْلُنْ:

ٹرّک ۔ ٹھرّک ۔ بھڑّک ۔ سڑّک ۔ کڑّک ۔ پھڑّک ۔ ابرک ۔ ادرک ۔ تبوک ۔

اٹّک ۔ پٹّک ۔ پھٹّک ۔ چلّک ۔ کھٹّک ۔ لٹّک ۔ مٹّک ۔ ہٹّک ۔ فلّک ۔

ملّک ۔

فَعُوْلُ:

شکوک ۔ ملوک ۔ سلوک ۔ شلوک ۔

"گ تے ڳ" آلے قافیہ جات

فِعْ:

پڳ ۔ تڳ ۔ رڳ ۔ ٹھڳ ۔ جھڳ ۔ مڳ ۔ لڳ ۔ نڳ ۔ وڳ ۔ ڈھڳ ۔

پڳ ۔ چڳ ۔ رڳ ۔ ݙھڳ ۔ بھنگ ۔ رنگ ۔ کھنگ ۔ سنگ ۔ تنگ ۔

لنگ ۔ ینگ ۔ ننگ ۔ منگ ۔ زنگ ۔ ونگ ۔ بنگ ۔ جھنگ ۔ رنگ ۔ انگ ۔

ڈنگ ۔ تنگ ۔ زنگ ۔ سنگ ۔ گنگ ۔ لنگ ۔ منگ ۔ ونگ ۔ بھنگ ۔ ٹنگ

ننگ ۔

فَاْعُ:

بھاڳ ۔ جھاڳ ۔ ساڳ ۔ راڳ ۔ کاڳ ۔ ناگ ۔ ݙانگ ۔ تانگ ۔ دانگ ۔ لانگ ۔

سانگ ۔ نانگ ۔ وانگ ۔ چھانگ ۔

جھوک ۔ روک ۔ سوک ۔ بھوک ۔ پھوک ۔ موک ۔ بیگ ۔ دیگ ۔ چیگ ۔

فِعْلُنْ:

پتّنگ ۔ ترّنگ ۔ سرّنگ ۔ پلنگ ۔ ملنگ ۔

"ل" آلے قافیہ جات

فِعْ:

بل ۔ پل ۔ حل ۔ جل ۔ رل ۔ کل ۔ گل ۔ مل ۔ پھل ۔ چھل ۔ تل ۔ ول ۔ چل ۔ تھل ۔ دل ۔ مل ۔ کھل ۔ چھل ۔ تل ۔ گل ۔ پھل ۔ بل ۔ ہل ۔ گھل ۔ مل ۔ کھل ۔ ہل ۔ تل ۔ بل ۔ چل ۔ جل ۔ ڈھل ۔ رل ۔ غل ۔ فل ۔ کل ۔ قل ۔ گل ۔

فَاْعْ:

آل ۔ بال ۔ ہال ۔ پال ۔ حال ۔ خال ۔ جال ۔ چال ۔ دال ۔ ڈھال ۔ ڈال ۔ دال ۔ سال ۔ شال ۔ فال ۔ قال ۔ گال ۔ مال ۔ نال ۔ ول ۔ بھال ۔ بول ۔ لپول کھول ۔ تول ۔ جھول ۔ خول ۔ ڈول ۔ ڈھول ۔ جھول ۔ گول ۔ مول ۔ گھول ۔ پھول ۔ طول ۔ تول ۔ تیل ۔ پیل ۔ جیل ۔ کھیل ۔ ریل ۔ فیل ۔ میل ۔

فِعْلُنْ: اٹکل ۔ جنگل ۔ دنگل ۔ منگل ۔ اول ۔ بوتل ۔ کونپل ۔ پیدل ۔ بادل ۔ کاجل ۔ پاگل ۔ جھاگل ۔ اکمل ۔ افضل ۔ بوتل ۔ مقتل ۔ چنگل ۔ کومل ۔ کاکل ۔ گوگل ۔ مومل ۔ مخمل ۔ کنڑیل ۔ اڑیل ۔ اوجھل ۔ بوجھل ۔ سوجھل ۔ پھوچل ۔ بھوچل ۔ جیل ۔ بدل ۔ غسل ۔ خلل ۔ عمل ۔ سجل ۔ شغل ۔ وصل ۔ ہل ۔

چل۔ مسائل۔ فائل۔ پائل۔ گھائل۔ کائل۔ لائل۔ نائل۔ غلیل۔ نسّل۔ فصّل۔ فضّل۔ عقّل۔ شکّل۔ بکّل۔ محّل۔ غزّل۔

فَعُوۡلُ:۔ بلال۔ خیال۔ مثال۔ ملال۔ جمال۔ کمال۔ دھمال۔ ہلال۔ حلال۔ سوال۔ زوال۔ نہال۔ مجال۔ وصال۔ اچھال۔ وبال۔ کبال۔ شمال۔ سنبھال۔ منال۔ رومال۔ سیال۔ دجال۔ رسول۔ قبول۔ وصول۔ فضول۔ اصول۔ بتول۔ حصول۔ نزول۔ شمول۔

مَفۡعُوۡلُ:

اقبال۔ اقوال۔ قوال۔ ہڑتال۔ سسرال۔ پڑتال۔ ابدال۔ اعمال۔ بے حال۔ رومال۔ کتوال۔ گھڑیال۔ خریال۔ برحال۔ جبریل۔ انجیل۔ تکمیل۔ تفصیل۔ بابیل۔ قابیل۔ تحصیل۔ کشکول۔ بغلول۔ منگول۔

فَاۡعِلَاۡنُ:

انتقال۔ ڈیکھ بھال۔ ذوالجلال۔ استعمال۔ ہسپتال۔ بال بال۔ مور چال۔ حال چال۔

”م“ آلے قافیہ جات:۔

فِعۡ:

بم۔ جم۔ چم۔ خم۔ دم۔ رم۔ رم۔ غم۔ کم۔ نم۔ جم۔ عم۔ ٹم۔ یم۔ چم۔ سم۔ گھم۔ لم۔ نم۔ ام۔ جھم۔ چم۔ دم۔ سم۔ گم۔ ہم۔ چھم۔

فَاْعْ: آم ۔ چام ۔ جام ۔ ٹام ۔ دام ۔ رام ۔ سام ۔ شام ۔ عام ۔ فام ۔ کام ۔ لام ۔ نام ۔ تھوم ۔ جھوم ۔ چوم ۔ سوم ۔ فوم ۔ قوم ۔ نوم ۔ یوم ۔ دھوم ۔

فِعْلُنْ: گم سم ۔ چم چم ۔ دم دم ۔ ہم دم ۔ زم زم ۔ چھم چھم ۔ لازم ۔ خادم ۔ قاسم ۔ نادم ۔ ناظم ۔ حاکم ۔ رادھم ۔ چاتم ۔ پاتم ۔ جانم ۔ لاتم ۔ ماتم ۔ دھاتم ۔ رادھم ۔ حاتم ۔ عالم ۔ اکرم ۔ اسلم ۔ مسلم ۔ پرچم ۔ شبنم ۔ مرہم ۔ بیدم ۔ مدھم ۔ گوتم ۔ پچھم ۔ رستم ۔ چہلم ۔ جہلم ۔ اعظم ۔ شازم ۔ کاظم ۔ سرگم ۔ نازم ۔ آدم ۔ پاوم ۔ کھاوم ۔ لاوم ۔ آوم ۔ باوم ۔ راوم ۔ چاوم ۔ حاوم ۔ بھاوم ۔ گھاوم ۔ لایم ۔ پائم ۔ ٹھائم ۔ جایم ۔ چایم ۔ آئم ۔ صائم ۔ کھایم ۔ گایم ۔ بھایم ۔ مایم ۔

قلّم ۔ قسّم ۔ کرّم ۔ بھرّم ۔ رقّم ۔ ستّم ۔ ارّم ۔ ورّم ۔ نظّم ۔ عدّم ۔ صنّم ۔ شکّم ۔ جنّم ۔ وہّم ۔ الّم ۔

فَعُوْلُنْ:

الاوم ۔ بلاوم ۔ پلاوم ۔ چواوم ۔ بچاوم ۔ سہاوم ۔ گھماوم ۔ لہاوم ۔ ملاوم ۔ وداوم ۔ نچاوم ۔

الائیم ۔ بلائیم ۔ بلائیم ۔ پلائیم ۔ مٹھائم ۔

پوالم ۔ پوالم ۔ اکھایم ۔ ٹکایم ۔ ٹکایم ۔ جلایم ۔ چلایم ۔ چلایم ۔ چکھایم ۔ چوایم ۔ چڑھایم ۔ چرایم ۔ چکایم ۔ چمایم ۔ دکھایم ۔ ڈکھایم ۔ ڈسایم ۔ بچایم ۔ ڈنگایم ۔ رنجایم ۔ رنگایم ۔ رکھایم ۔ رلایم ۔ رلایم ۔ رچایم ۔ رہایم ۔ اسایم ۔ ردھایم ۔ رجھایم ۔ رسایم ۔

سکھایم۔ سکھایم۔ سکایم۔ سکایم۔ سجایم۔ سلایم۔ سمایم۔ سمایم۔ سٹایم۔
سڈایم۔ سڑایم۔ ستایم۔ سگایم۔ شفایم۔ کھپایم۔ کھیایم۔ کنجھایم۔ کھچایم۔ کھوایم۔
کھڑایم۔ گچھایم۔ گھپایم۔ لبھایم۔ لڈایم۔ لڑایم۔ لوایم۔ منایم۔ مچایم۔ مرایم۔
منڑایم۔ مکایم۔ منایم۔ منجھایم۔ نبھایم۔ نچایم۔ نسایم۔ ولایم۔ ونجایم۔ ودھایم۔
وڈایم۔ وسایم۔

فَعُوْلُ:

امام۔ غلام۔ لغام۔ لگام۔ نیام۔ سلام۔ عوام۔ حرام۔ زکام۔ کلام۔ نظام۔ انام۔
مقام۔ قیام۔ متام۔ ایام۔ حجام۔ نجوم۔ ہجوم۔ علوم۔ معصوم۔ معلوم۔ محروم۔
کریم۔ ندیم۔ حریم۔ شمیم۔ حکیم۔ کلیم۔ علیم۔ تعلیم۔

”ݨ تے ن“ آلے قافیہ جات:۔

فَعْ:

اݨ۔ بݨ۔ تݨ۔ بھݨ۔ ہݨ۔ کھݨ۔ چھݨ۔ جھݨ۔ گھن۔ کن۔ مݨ۔ وݨ۔
سݨ۔ پݨ۔ وݨ۔ ہن گن۔ بن۔ پن۔ جن۔ رن۔ تن۔ دھن۔ فن۔ من۔
زن۔ بھن۔ چن۔ کن۔

فَاْعْ:

جان۔ شان۔ دان۔ تھان۔ پان۔ آن۔ خان۔ گان۔ جاݨ۔ ڈاݨ۔ واݨ۔
کھاݨ۔ پاݨ۔ چھاݨ۔ تاݨ۔ گھاݨ۔ ماݨ۔ چھاݨ۔ بھاݨ۔
چین۔ عین۔ غین۔ مین۔ شین۔ بین۔ دین۔ سین۔

فِعْلُنْ:

بدّن ۔ وطّن ۔ جانّن ۔ کفّن ۔ حسّن ۔ چمّن ۔ سجّڻ ۔ مشّن ۔ لگّڻ ۔ ہرڻ ۔ جانّن ۔ متّڻ ۔ رسّڻ ۔ بھجّڻ ۔ کھپّڻ ۔ وسّڻ ۔ کھسّڻ ۔ چلّڻ ۔ کھلّڻ ۔ ملّڻ ۔ پھلّڻ ۔ ٹھلّڻ ۔ ہلّڻ ۔

روشن ۔ دامن ۔ جوبن ۔ دشمن ۔ کندن ۔ چندن ۔ گردن ۔ اوغن ۔ درجن ۔

چاوڻ ۔ ساوڻ ۔ آوڻ ۔ بھاوڻ ۔ پاوڻ ۔ چاوڻ ۔ دھاوڻ ۔ راوڻ ۔ ڈاؤڻ ۔ گاؤڻ ۔ ماوڻ ۔ آوڻ ۔ پاوڻ ۔

بھڻ بھڻ ۔ اڻ بھڻ ۔ جھڻ جھڻ ۔ چھڻ چھڻ ۔ ھَڻ ھَڻ ۔ تڻ وڻ ۔ کھڻ کھڻ ۔ جھڻ جھڻ ۔ گڻ گڻ ۔ سڻ سڻ ۔ مڻ مڻ ۔ وڻ وڻ ۔ بڻ تڻ ۔ کھڻ مڻ ۔ چڻ چڻ ۔ گھڻ گھڻ ۔ پڻ پڻ ۔ کڻ کڻ ۔ کڻ مڻ ۔ گڻ گڻ ۔ پھڻ پھڻ ۔

فَعُوْلُ:

زبان ۔ اڑان ۔ چٹان ۔ دکان ۔ گمان ۔ امان ۔ مکان ۔ نشان ۔ بیان ۔ جہان ۔ جوان ۔ کمان ۔ میان ۔ لگان ۔ زمان ۔ قران ۔ حسان ۔ سمان ۔ زنان ۔ زیان ۔ گیان ۔ دھیان ۔ عمان ۔ کسان ۔ اذان ۔ اکھان ۔ سجان ۔ زمین ۔ حسین ۔ نشین ۔ آمین ۔ مبین ۔ جبین ۔ مکین ۔ امین ۔ ذہین ۔ متین ۔

مَفْعُوْلُ:۔ ایمان ۔ انسان ۔ عنوان ۔ وجدان ۔ درمان ۔ طوفان ۔ اعلان ۔ حیران ۔ فرمان ۔ ارمان ۔ نادان ۔ اوزان ۔ قربان ۔ مہمان ۔ ایران ۔ حیوان ۔ ایوان ۔ سلطان ۔ شیطان ۔ سلطان ۔ سلمان ۔ یرقان ۔ عثمان ۔ فرحان ۔ فرقان ۔

لقمان ۔ گھمسان ۔ اوسان ۔ ہلکان ۔ کفران ۔ رضوان ۔ دیوان ۔ رحمان ۔ رضوان ۔
غلمان ۔ عرفان ۔ بہتان ۔ سنسان ۔ دامان ۔ غستان ۔ پہچان ۔ گھمسان ۔
ڈھلوان ۔ تاوان ۔ انجان ۔ گنجان ۔ پھسلان ۔ شمشان ۔ شاہین ۔ مسکین ۔
شوقین ۔ نورین ۔ نسرین ۔ غمگین ۔ تلقین ۔ نمکین ۔ رنگین ۔ آمین ۔

مُفَاْعِیْلُ:

گریبان ۔ پریشان ۔ مسلمان ۔ خراسان ۔ سلمان ۔ گلستان ۔ بیابان ۔ مہربان ۔ دستان ۔ ۔

فَاْعِلَاْنُ:

جواجگان ۔ حکمران ۔ بادبان ۔ خاندان ۔ درمیان ۔ ترجمان ۔ آن بان ۔ قدردان ۔
شادمان ۔ سائبان ۔ امتحان ۔ زعفران ۔ عالیشان ۔ بے ایمان ۔

فِعْلُنُ فَاْعُ:

پاکستان ۔ کشتی بان ۔ سرمہ ۔ دان ۔ باایان ۔ اطمینان ۔ ناگاہان ۔

"ں" آلے قافیہ جات

فِعْ:

توں ۔ اوں ۔ سوں ۔ دھوں ۔ روں ۔ کوں ۔ لوں ۔ موں ۔ بھوں ۔ تھاں ۔ ہاں ۔
کاں ۔ باں ۔ تاں ۔ جاں ۔ دھاں ۔ راں ۔ لاں ۔ ماں ۔ ناں ۔ واں ۔ بھاں ۔

فَاْعِلُنُ:

سکیاں ۔ سرخیاں ۔ کرسیاں ۔ پکڑیاں ۔ بجلیاں ۔ وادیاں ۔ شادیاں ۔ ہڈیاں ۔
کڑکیاں ۔ دھمکیاں ۔ وستیاں ۔ مستیاں ۔ ہستیاں ۔ یاریاں ۔ باریاں ۔ ساریاں ۔
ماریاں ۔ ہاریاں ۔ واریاں ۔ تاریاں ۔ کھاریاں ۔

فِعْلُنْ:

کلیاں۔ گلیاں۔ ملیاں۔ بلیاں۔ پلیاں۔ تلیاں۔ چلیاں۔ رلیاں۔ ولیاں۔ ڈھلیاں۔ ہلیاں۔ کنواریں۔ اڈاریں۔ سواریں۔ مانگاں۔ تانگاں۔ سانگاں۔ بانگاں۔ ٹانگاں۔ لکھّاں۔ سکھّاں۔ بکّاں۔ وکّاں۔ چنگّاں۔ ونگّاں۔ لنگّاں۔ رنگّاں۔ منگّاں۔ ننگّاں۔ چلّوں۔ چلّوں۔ ہلّوں۔ کھلّوں۔ ملّوں۔ دلّوں۔ بلّوں۔ تلّوں۔ جلّوں۔ چلّوں۔ رلّوں۔ ہلّوں۔ گلّوں۔ ملّوں۔ ولّوں۔ ہلّوں۔ اٹھّوں۔ پھٹّوں۔ سٹّوں۔ چٹّوں۔ رٹّوں۔ فٹّوں۔ کھٹّوں۔ لٹّوں۔ وٹّوں۔ وھٹّوں۔

فَعُوْلُنْ:

بہاراں۔ نظاراں۔ چراغاں۔ غلاماں۔

”و“ آلے قافیہ جات

فَعْ:

او۔ بو۔ تو۔ جو۔ دھو۔ ڈو۔ رو۔ کو۔ گھو۔ لو۔ ہو۔ کھو۔ نو۔

فِعْلُنْ:

جادو۔ سادھو۔ رادھو۔ قابو۔ چاقو۔ ڈاکو۔ چالو۔ اردو۔ ہندو۔ سندھو۔ بندو۔ جنگو۔ گھنگھرو۔ آؤ۔ بھاؤ۔ جاؤ۔ چاؤ۔ واؤ۔ داؤ۔ گاؤ۔ پھاؤ۔ وضّو۔ لہّو۔ رفّو۔

فَعُوْلُنْ:

الاوو۔ بلاوو۔ پلاوو۔ ہلاوو۔ جلاوو۔ چلاوو۔ رلاوو۔ گلاوو۔ ملاوو۔ لہاوو۔ ولاوو۔ اڑاوو۔ تڑاوو۔ سڑاوو۔ لڑاوو۔ پڑاوو۔ رچاوو

"ہ" آلے قافیہ جات

فَعُوْلُنْ:

خزانہ ۔ زنانہ ۔ شبانہ ۔ نشانہ ۔ ترانہ ۔ افسانہ ۔ زمانہ ۔ روانہ ۔ ٹھکانہ ۔ بہانہ ۔
دیوانہ ۔

مَفْعُوْلُنْ:

میخانہ ۔ ویرانہ ۔ بت خانہ ۔ پروانہ ۔ رندانہ ۔ روزانہ ۔ شکرانہ ۔ سلطانہ ۔ جرمانہ ۔
نذرانہ ۔ یارانہ ۔ ماہانہ ۔ مردانہ ۔

فِعْلُنْ:

اللہ ۔ پلہ ۔ چھلہ ۔ گلہ ۔ کعبہ ۔ کمرہ ۔ جزبہ ۔ نغمہ ۔ صدقہ ۔ وقفہ ۔ فاقہ ۔ رقبہ ۔
تقوہ ۔ رستہ ۔ جامہ ۔ نامہ ۔ لاشہ ۔ حربہ ۔ خانہ ۔ قرضہ ۔ قوضہ ۔ قبضہ ۔ لہجہ ۔ چہرہ ۔
سکہ ۔ زینہ ۔ شیشہ ۔ رشتہ ۔ میلہ ۔ سدرہ ۔ فرقہ ۔ نوحہ ۔ رتبہ ۔ خطبہ ۔ نقطہ ۔
روضہ ۔ نطفہ ۔ کوفہ ۔ بارہ ۔ تارہ ۔ نارہ ۔ چارہ ۔ کھارہ ۔ بندہ ۔ چندہ ۔ دھندہ ۔ پھندہ ۔
اندہ ۔ مندہ ۔ کندہ ۔ ستہ ۔ خستہ ۔ دستہ ۔ رستہ ۔ بستہ ۔ پستہ ۔

فَعُولُن:

صحابہ ۔ مصافہ ۔ نتیجہ ۔ تماشہ ۔ عمامہ ۔ منارہ ۔ خلیفہ ۔ کرشمہ ۔ اثاثہ ۔ وظیفہ ۔
خلاصہ ۔ حلالہ ۔ حوالہ ۔ پیالہ ۔ ہمالہ ۔ گوالہ ۔ نوالہ ۔ نظارہ ۔ اشارہ ۔ غبارہ ۔ خسارہ ۔
ستارہ ۔ کنارہ ۔ ادارہ ۔ شمارہ ۔ اشعارہ ۔ کفارہ ۔ سیارہ ۔ نظارہ ۔ انگارہ ۔ زیادہ ۔ ارادہ ۔
کشادہ ۔ لبادہ ۔ پیادہ ۔

فَاعِلُنْ:

عائشہ۔ فاطمہ۔ ضابطہ۔ قافیہ۔ ولولہ۔ رابطہ۔ مرثیہ۔ تبصرہ۔ مرتبہ۔ قافلہ۔

فاشہ۔ ناظرہ۔ واسطہ۔ سابقہ۔ داخلہ۔ خارجہ۔ زلزلہ۔ سلسلہ۔ فلسفہ۔

”ی“آلے قوافی۔

فَعْ:

بی۔ پی۔ جی۔ چھی۔ دھی۔ سی۔ گھی۔ لی۔ نی۔ وی۔

فَاْعِلُنْ:

عاشقی۔ کاغذی۔ عارضی۔ سادگی۔ سامری۔ خامشی۔ عالمی۔ عاجزی۔ باری۔

روشنی۔ زندگی۔ دلکش۔ خودکشی۔ دوستی۔ آدمی۔ دشمنی۔ بندگی دلگی۔ لکھپتی۔

مورتی۔ دفتری۔ احمدی۔ دھاندلی۔ دوگلی۔ روغلی۔ بزدلی۔ مسخری۔ آرمی۔

فِعْلُنْ:

آئی۔ بھائی۔ پائی۔ پھائی۔ جائی۔ چائی۔ دائی۔ شائی۔ کائی۔ گائی۔ مائی۔

وائی۔

اولی۔ بولی۔ پولی۔ تولی۔ ٹولی۔ جھولی۔ چولی۔ چھولی۔ دھولی۔ رولی۔ ڈولی۔

سولی۔ کولی۔ گولی۔ گھولی۔ لولی۔ مولی۔ بھولی۔ گولی

جامی۔ حامی۔ خامی۔ تھامی۔ نامی۔ کامی۔ سامی۔ مامی۔ ٹامی۔

آلی۔ بالی۔ بھالی۔ پالی۔ پھالی۔ تھالی۔ ٹالی۔ جالی۔ خالی۔ حالی۔ ڈالی۔

سالی۔ عالی۔ فالی۔ کالی۔ کھالی۔ گالھی۔ لالی۔ مالی۔ نالی۔ والی۔

آٹی ۔ باٹی ۔ پاٹی ۔ تاٹی ۔ جاٹی ۔ چھاٹی ۔ حاٹی ۔ داٹی ۔ راٹی ۔ کاٹی ۔ لاٹی ۔ واٹی ۔ جاٹی ۔

جھاتی ۔ چاتی ۔ ڈاتی ۔ راتی ۔ ذاتی ۔ کاتی ۔ گاتی ۔ لاتی ۔

بوٹی ۔ چھوٹی ۔ روٹی ۔ سوٹی ۔ کوٹھی ۔ گوٹھی ۔ لوٹی ۔ موٹی ۔

مٹھڑی ۔ پھٹڑی ۔ رٹھڑی ۔ وٹھڑی ۔ کھٹڑی ۔ اکھڑی ۔ ہٹھڑی ۔

آری ۔ باری ۔ بھاری تاری ۔ جاری ۔ داری ۔ زاری ۔ ساری ۔ طاری ۔ عاری ۔ کاری ۔ گاری ۔ گھاری ۔ لاری ۔ ماری ۔ ناری ۔ واری ۔ یاری ۔

آڑی ۔ باڑی ۔ بھاڑی ۔ پاڑی ۔ تاڑی ۔ جھاڑی ۔ چاڑی ۔ ساڑی ۔ کاڑی ۔ ماڑی ۔ واڑی ۔ ھاڑی ۔ ماڑی ۔

آندھی ۔ باندی ۔ پاندی ۔ ٹھاندی ۔ جاندی ۔ جاندی ۔ چاندی ۔ ڈھاندی ۔ راندی ۔ ساندی ۔ شاندی ۔ کاندی ۔ کھاندی ۔ گاندی ۔ لاندی ۔ واندی ۔

الڑی ۔ بلڑی ۔ پھلڑی ۔ تھلڑی ۔ جھلڑی ۔ کلڑی ۔ گلڑی ۔ ملڑی ۔ ولڑی ۔

بوڑی ۔ پوڑی ۔ پھوڑی ۔ تھوڑی ۔ توڑی ۔ جوڑی ۔ چھوڑی ۔ چوڑی ۔ دوڑی ۔ سوڑی ۔ کوڑی ۔ کھوڑی ۔ گوڑی ۔ موڑی ۔ ووڑی ۔ پیسی ۔ چیسی ۔ دیسی ۔ ڈیسی ۔ لیسی ۔ میسی ۔ نیسی ۔ ویسی ۔

آہی ۔ باہی ۔ پھاہی ۔ چاہی ۔ راہی ۔ شاہی ۔ لاہی ۔ ماہی ۔ واہی ۔ ساہی ۔

بادی ۔ رادی ۔ ڈادی ۔ شادی ۔ عادی ۔ مادی ۔ وادی ۔ ہادی ۔

تپڑی ۔ ٹپڑی ۔ چپڑی ۔ چھپڑی ۔ کھپڑی ۔تکدی ۔ پکدی ۔ چھکدی ۔ ڈکدی ۔

رکدی ۔ سکدی ۔ لکدی ۔ وکدی ۔ ٹردی ۔ چردی ۔ سردی ۔ بھردی ۔ آڑدی ۔

چڑھدی ۔ سڑدی ۔ کھڑدی ۔ لڑدی ۔

اندی ۔ پوندی ۔ دوھندی ۔ روندی ۔ لوندی ۔ ہوندی ۔ موندی ۔

نازی ۔ سازی ۔ بازی ۔ تازی ۔ راضی ۔ قاضی ۔ غازی ۔ ماضی ۔

مستی ۔ کشتی ۔ دستی ۔ وستی ۔ مستی ۔ پرستی ۔ پستی ۔ علّی ۔ گلّی ۔ بلّی ۔ پلّی ۔ جلّی ۔

چلّی ۔ کلّی ۔ بھلّی ۔ نبّی ۔ نمّی ۔ کھجّی ۔ غمّی ۔ دھمّی ۔ پرّی ۔ کھرّی ۔ گرّی ۔

ہرّی ۔ ترّی ۔ ورّی ۔ مرّی ۔ ڈرّی ۔ ہلّی ۔ رلّی ۔ ٹلّی ۔ پھلّی ۔ ملّی ۔ اڑّی ۔

پڑّی ۔ تڑّی ۔ جڑّی ۔ چڑّی ۔ جھڑّی ۔ دھڑّی ۔ رڑّی ۔ سڑّی ۔ کڑّی ۔ گڑّی ۔

لڑّی ۔ وڑّی ۔ لڈّی ۔ کھڈّی ۔ کڈّی ۔ گیڈّی ۔ ہڈّی ۔ اڈّی ۔ سڈّی ۔

تڈّی ۔ادّی ۔ بدّی ۔ جدّی ۔ ردّی ۔ صدّی ۔ کدّی ۔ گدّی ۔ گیدّی ۔ لدّی ۔

ودّھی ۔ندّی ۔ اڈّی ۔ بڈّی ۔ پڈّی ۔ انّی ۔ بنّی ۔ تنّی ۔ چنّی ۔ منّی ۔ کنّی ۔ ونّی ۔

مُفَاْ / فَعُوْ / عِلُنْ:۔

ائی ۔ بئی ۔ پئی ۔ جئی ۔ چئی ۔ کئی ۔ گئی ۔ لئی ۔ مئی ۔ نئی ۔ وئی ۔ پھئی ۔ تھئی ۔

رہی ۔ سہی ۔ کہی ۔ چہی ۔ لہی ۔ شہی ۔ نہی ۔

فَعُوْلُنْ:

تباہی ۔ سیاہی ۔ گواہی ۔ سپاہی ۔ الٰہی ۔ پناہی ۔

اڑائی ۔ پڑائی ۔ جدائی ۔ خدائی ۔ دہائی ۔پجدائی ۔ ڈکھائی ۔ نمائی ۔ ملائی ۔ گدائی ۔
چڑھائی ۔ لڑائی ۔ کمائی ۔ صفائی ۔ دوائی ۔ کھوائی ۔ لہائی ۔ حبدئی ۔ وہائی ۔
قصائی ۔ چلائی ۔ ہلائی ۔ تپائی ۔ بھلائی ۔ رہائی ۔ ہلائی ۔ سلائی ۔ مدائی ۔ مٹھائی ۔
مسائی ۔ ڈکھائی ۔ وچھائی ۔ چھکائی ۔ حیائی ۔ رلائی ۔ سنڑائی ۔ چکائی ۔ سکائی ۔ لہائی ۔
وہائی ۔ اڑائی ۔ اڑائی ۔ گھمائی ۔

پیالی ۔ ہلالی ۔ مثالی ۔ موالی ۔ ابالی ۔ جلالی ۔ بحالی ۔ سوالی ۔ ڈکھالی ۔ کمالی ۔
جمالی ۔ بھنوالی ۔ سنبھالی ۔

پیاری ۔ تیاری ۔ اڈاری ۔ وچاری ۔ وساری ۔ شکاری ۔ کناری ۔ مداری ۔
مزاری ۔ منجھاری ۔ اندھاری ۔

جوانی ۔ بیانی ۔ جہانی ۔ خوانی ۔ ربانی ۔ دیوانی ۔ کہانی ۔ وہانی ۔ زنانی ۔ دھانی ۔
الیندی ۔ بلیندی ۔ پلیندی ۔ چلیندی ۔ رلیندی ۔ ڈلیندی ۔ بھلیندی ۔ ٹلیندی ۔
تیندی ۔ سڑیندی ۔ ڈریندی ۔ ولیندی ۔ ودھیندی ۔ ونجیندی ۔ مریندی ۔ سہیندی
الائیں ۔ کہائیں ۔ سوائیں ۔ وہائیں ۔ کمائیں ۔ نمائیں ۔ سیائیں ۔ حجائیں ۔

نیازی ۔ حجازی ۔ درازی ۔ نوازی ۔ ایازی ۔ نمازی ۔ حجازی ۔

غلابی ۔ گلابی ۔ سیلابی ۔ شرابی ۔ خرابی ۔ نصابی ۔ جوابی ۔ صحابی ۔ ترابی ۔ نوابی ۔

ابھاری ۔ بھکاری ۔ جواری ۔پنجابی ۔ کنواری ۔ بہاری ۔ بخاری ۔

فَاْعِلَاتُنْ:

بے حجابی ۔ انقلابی ۔ آفتابی ۔ انتخابی ۔ کامیابی ۔ بازیابی ۔

بے قراری ۔ اختیاری ۔ ہوشیاری ۔ یادگاری ۔ اعتباری ۔

بہ زبانی ۔ مہربانی ۔ میزبانی ۔پن ترانی ۔ ترجمانی ۔ شادمانی ۔ قادیانی ۔ نوجوانی ۔ بدگمانی ۔ بے زبانی ۔ پاسبانی ۔

بادشاہی ۔ خانقاہی ۔ خیر خواہی ۔ بے حیائی ۔ بے وفائی ۔ پارسائی ۔ مسکرائی ۔ ناروائی ۔ دلربائی ۔ مرزائی ۔

مُفَاعِیْلُنْ:

اداکاری ۔ گناگاری ۔ شرم شاری ۔ طرف داری ۔ عذاری ۔ ریا کاری ۔سیہ کاری ۔ خریداری ۔ رواداری ۔ صداکاری ۔ کلا کاری ۔ تماشائی ۔ علاقائی ۔ شناسائی ۔ توانائی ۔ پریشانی ۔ نگہبانی ۔ مسلمانی ۔ سخندائی ۔

مَفْعُوْلُنْ:

روحانی ۔ سلطانی ۔ رحمانی ۔ ملتانی ۔ نورانی ۔ نادانی ۔ طوفانی ۔ انسانی ۔ مستانی ۔ ایمانی ۔ شیطانی ۔ جسمانی ۔ نسوانی ۔ دیوانی ۔ حیرانی ۔ استانی ۔ قربانی ۔ قرانی ۔ رسوائی ۔ شیدائی ۔ مولائی ۔ ماءجائی ۔ عیسائی ۔ مرزائی ۔ چغتائی ۔ حلوائی ۔یکتائی ۔

انگڑائی۔ تنہائی۔ دریائی۔ مہنگائی۔ صوبائی۔ سودائی۔ دانائی۔ دیوالی۔ رکھوالی۔
خوشحالی۔ بنگالی۔ اقبالی۔ ہریالی۔ دلالی۔

"یے"آلے قوافی:

فَعْ:

اے۔ پے۔ جے۔ ھے۔ ڈے۔ گے۔ تے۔ مے۔ نے۔ چے۔ لے۔
وے۔

فِعْلُنْ:

آلے۔ پالے۔ تالے۔ ٹالے۔ بھالے۔ چھالے۔ سالے۔ ڈالے۔
کالے۔ گالے۔ لالے۔ مالے۔ نالے۔ والے۔ اٹکے۔ ہٹکے۔ پٹکے۔
پھٹکے۔ جھٹکے۔ چھٹکے۔ سٹکے۔ کھٹکے۔ لٹکے۔ مٹکے۔ آرے۔ بارے۔ پارے۔
تارے۔ جھارے۔ چارے۔ سارے۔ گارے۔ لارے۔ مارے۔ وارے۔
آنٹے۔ بانٹے۔ تانٹے۔ مانٹے۔ وانٹے۔ گانٹے۔ تھانٹے۔ کانٹے۔
چھانٹے۔ چانٹے۔ دانٹے۔ گانٹے۔ لانٹے۔ اولے۔ بھولے۔ بولے۔
پولے۔ پھولے۔ تولے۔ تھولے۔ ٹولے۔ ٹھولے۔ چولے۔ چھولے۔
ڈولے۔ رولے۔ کولے۔ گولے۔ گھولے۔ ہولے۔ پھولے۔ جھولے۔
آوے۔ باوے۔ ہاوے۔ ٹھاوے۔ جاوے۔ چاوے۔ چاوے۔ چھاوے۔
راوے۔ ساوے۔ گاوے۔ لاوے۔ ماوے۔ دعوے۔ ہاوے۔ بانگے۔

تانگے۔ ٹانگے۔ چھانگے۔ دانگے۔ رانگے۔ سانگے۔ لانگے۔ مانگے۔ نانگے۔ گھانگے۔ وانگے۔ یانگے۔ ایرے۔ بیرے۔ پھیرے۔ پیرے۔ تیرے۔ جیرے۔ چہرے۔ دیرے۔ ڈیرے۔ زہرے۔ کیرے۔ گبیرے۔ آئے۔ بھائے ۔پائے۔ جائے۔ چائے۔ دائے۔ رائے۔ سائے۔ گائے۔ لائے۔ مائے۔ آندے۔ باندے۔ بھاندے۔ ٹھاندے۔ جاندے۔ چاندے۔ ماں دے۔ ہاں دے۔ماندے۔ گاندے۔ کھاندے۔ لاندے۔ ناں دے۔ راندے۔ ڈھاندے۔ ساندے۔ اڈّے۔ پڈّے۔ بڈّے۔ وڈّے۔ کھڈّے۔ لڈّے۔ پھڈّے۔ کڈّے۔ اڑّے۔ وڑّے۔ جڑّے۔ چھڑّے۔ سڑّے۔ کڑّے۔ گھڑّے۔ لڑّے۔ دڑّے۔ بلّے۔ بھلّے۔ ہلّے۔ تلّے۔ جلّے۔ چلّے۔ ڈلّے۔ رلّے۔ ڈھلّے۔ ملّے۔ ملّے۔ ملّے۔ ولّے۔ ہلّے۔ نلّے۔ گلّے۔ ارّے۔ بھرّے۔ ترّے۔ جھرّے۔ چھرّے۔ پرّے۔ ٹھرّے۔ ڈرّے۔ گدّے۔ کرّے۔ مرّے۔ پھلّے۔ جلّے۔ کھلّے۔ رلّے۔ تلّے۔ جیتے۔ چیتے۔ ڈیتے۔ سیتے۔ لیتے۔

فَعُوْلُنْ:

فسانے۔ زمانے۔ نشانے۔ ترانے۔ بہانے۔ خزانے۔ بنانے۔ پرانے۔ ٹھکانے۔ ستانے۔ گھرانے۔ چلانے۔ سیانے۔ جلانے۔ گوانے۔ منانے۔

نظارے۔ کنارے۔ ابھارے۔ پکارے۔ اشارے۔ خسارے۔ سہارے۔
ادارے۔ نکھارے۔ ودارے۔ ڈکھارے۔ الارے۔ پلارے۔ دلارے۔ وچارے۔
نقارے۔ گزارے۔ نیارے۔ انگارے۔ دھکارے۔ پھلارے۔ اٹھاوے۔ پلاوے۔
بھلاوے۔ پلاوے۔ پھلاوے۔ تلاوے۔ ٹلاوے۔ جلاوے۔ چلاوے۔ چھلاوے۔
ڈلاوے۔ رلاوے۔ گھلاوے۔ کھلاوے۔

اڑاوے۔ بڑاوے۔ چھڑاوے۔ ڈراوے۔ سڑاوے۔ لڑاوے۔ ملاوے۔ ہلاوے۔
ولاوے۔ بساوے۔ سٹاوے۔ سکاوے۔ الاٹے۔ بھلاٹے۔ جماٹے۔ چماٹے۔
سیاٹے۔ مکھاٹے۔ وکاٹے۔ لواٹے۔ سوائے۔ ٹکائے۔ چلائے۔ رلائے۔
بھلائے۔ ولائے۔ وسائے۔ ونڈائے۔ وکائے۔ ودھائے۔ ونجائے۔ بچائے۔
لکائے۔ مکائے۔ گھائے۔ چمائے۔ سمائے۔ بہیندے۔ بھنیندے۔ پینیدے۔
ٹھیندے۔ ٹکیندے۔ ٹھگیندے۔ جمیندے۔ چمیندے۔ چھیندے۔ ڈسیندے۔
رہیندے۔ سہیندے۔ سڑپیندے۔ لہیندے۔ منیندے۔ ولیندے۔ اکھیندے۔
ڈسیندے۔ مریندے۔ وسیندے۔

مَفْعُوْلُنْ:

افسانے۔ میخانے۔ پروانے۔ دیوانے۔ جرمانے۔ پیمانے۔ نزرانے۔
بیگانے۔ ویرانے۔

کتابیات

- تقی فضلی، ''دیوان عطار''، ناشر شرکت انشار علمی و فرہنگی۔ اشاعت ۱۹۴۹ء
- شبیر ابن بے رنگ، ''کونین دا مختار''، ناشر بے رنگ سرائیکی ادبی سنگت نواں کوٹ، مئی ۲۰۲۱ء
- ویکیپیڈیا وئب سائٹ
- سجاد حیدر ڈاکٹر پرویز، ''مختصر تاریخ زبان وادب سرائیکی''، ناشر علامہ اقبال اوپن یونیورسٹی بتعاون ادارہ فروغ قومی زبان، طبع ششم ۲۰۱۷ء
- مولوی سید کلیم اللہ حسینی، ''ابتدائی علم عروض'' مطبع فیض اسلام پرنٹنگ پریس، روالپنڈی اگست ۲۰۱۷ء
- نارسا نظیر حسن سخا دہلی ''قافیہ نامہ'' پرنٹنگ کمپنی اجمیر طبع کردہ، دستمبر ۱۹۹۱ء
- ہمرازسیال اچوی، ''ہر پھل زخمی''، ناشر: اکادمی سرائیکی ادب بہاولپور، جھوک پرنٹر ملتان، ۲۰۰۱ء
- جاوید آصف، ''جنج کچاویں چڑھی'' تسکین ذوق پبلشرز، لاہور، دسمبر ۲۰۱۹ء
- ڈاکٹر فاروق کاشف، ''اٹ ولدی دا سڑ'' چھاپہ خانہ جھوک پرنٹر ملتان، ناشر۔ بزم فرید رحیم یار خان ۲۰۱۸ء
- ڈاکٹر نصر اللہ خان ناصر، ''سرائیکی شعری دا ارتقاء''، سرائیکی ادبی بورڈ جسٹرڈ ملتان ۲۰۱۴ء
- الحاج مولوی فیروز الدین، ''فیروز اللغات'' ناشر فیروز سنز پرائیوٹ لمیٹڈ لاہور، ۲۰۱۶ء

❖ ممتاز الرشید "علم قافیہ"، ناشر کتب خانہ انجمن ترقی اردو، اردو بازار، جامع مسجد دہلی، باردوم ۱۹۶۳ء
❖ سید آصف، "عروض صفینہ"، ناشر ابتدہ پبلی کیشن، پونے انڈیا، نومبر ۲۰۱۶ء
❖ احسان اللہ ثاقب، "شاعری کرنا سیکھیں"، ناشر کانٹی نینٹل سٹار پبلشرز، لاہور
❖ صادق حسنی، "جاگدیاں اکھیں" اردو سخن، لیہ، ۲۰۲۲ء
❖ یسین بلوچ، "شال" جھوک پرنٹرز، ملتان، جون ۲۰۲۲ ء
❖ ندیم سمیجو، "گوجھی" جھوک پرنٹرز، ملتان نومبر ۲۰۱۶ء
❖ عاشق بردار "قیدی تخت لہودے" جھوک پرنٹرز جولائی ۲۰۱۴ ء
❖ ارشاد ڈیروی "رت، ریت، ردا"، ناشر: ناصر پبلی کیشنز ڈیرہ غازی خان یکم جنوری ۲۰۱۹ء۔
❖ پرویز منیر، "تھل دی مونجھی ریت"، ناشر بزم بہار ادبی سنگت بستی قاضی کروڑ، ۲۰۲۲ء
❖ عبداللطیف بھٹی، "چھندپتری" جھوک پرنٹرز، ملتان، دسمبر ۲۰۰۶ء
❖ کمال احمد صدیقی "عروض سب کے لیے"، زاہدہ نوید پرنٹرز، لاہور۔ فروری ۲۰۱۲ء
❖ سردار خادم حسین مخفی، "کرنٹی بھرنٹی"، حرف اکادمی، روالپنڈی، مئی ۲۰۱۷ء
❖ طارق محسن قیصرانی، "سمندر سک گیا ہوسی" جھوک پرنٹرز ملتان، ۲۰۱۳ء

❖ محمد رمضان کاوش، ''فجر تھی گئی''، سرائیکی انسٹیٹیوٹ آف لینگویج آرٹ اینڈ کلچر، احمد پور شرقیہ، ۲۰۲۲ء
❖ محمد سعید احمد شیخ، ''فرید دروازے'' الکتاب گرافکس، نومبر ۲۰۲۰ء
❖ اعظم ملک، ''سائیں سنیڑے گلے'' کتاب پبلی کیشنز، لاہور ۲۰۲۰ء
❖ سجاد حسین ساجد ''سدھراں دے پرچار'' ناشر نظمینہ لاہور، ۲۰۲۲ء
❖ حیات اللہ خان نیازی، ''وسیب دی سنجاݨ'' جھوک پرنٹرز ملتان، ۲۰۱۵ء
❖ عامر سہیل ''پندھ ہرن دی چوکڑی'' پرنٹ میڈیا پبلی کیشنز لاہور، نومبر ۲۰۲۱ء
❖ جمشید کلانچوی اعوان ''لفظیں دے پھل'' اکادمی سرائیکی ادب (رجسٹرڈ) بہاولپور، جنوری ۲۰۱۳ء
❖ راشد عزیز، ''حرف توں شعر تئیں'' گوہر نایاب پبلیشرز، اوچشریف، ستمبر ۲۰۲۲ء
❖ ''سوکھے پندھ'' جھوک پرنٹرز، ملتان، ۲۰۱۶ء
❖ ''ٹھنڈیاں ہیلاں'' جھوک پبلشرز، ملتان ۲۰۱۷ ء
❖ جانباز جتوئی، ''ہواڑاں''، مطبع حافظ جمیل پرنٹنگ پریس، ستمبر ۲۰۰۳ء
❖ حضرت خواجہ محمد یار فریدی، ''دیوان محمدی'' جھوک پبلشرز ملتان، اپریل ۲۰۱۶ء
❖ وارث شاہ پیر، ''کلام وارث شاہ'' الفضل مارکیٹ قذافی سٹریٹ لاہور۔
❖ ارشاد ڈیروی ''مقصود کربلا ہے،'' ناصر پبلی کیشنز دیرہ غازی خان، اگست ۲۰۲۱ء
❖ محمد فیاض ثابت، ''جان جاناں'' جنگو انٹرنیشنل لاہور مارچ ۲۰۱۷ء

❖ آصف اکبر، ''کتاب قافیہ'' ۲۰۱۶ء

❖ ''نازش دے ڈوھڑے'' دلچسپ سرائیکی سنگت، جھوک پرنٹر ملتان ۲۰۰۹ء

❖ نجیب اللہ نازش صوفی، ''پتہ نی توں کیا ہئیں'' جھوک پرنٹرز ملتان ۲۰۰۴ء

❖ فیض محمد دلچسپ صوفی، ''ٹھڈڑے ساہ'' جھوک پرنٹرز، ملتان ۳۰۰۴ء

❖ اشولال'' چال منوتی'' علی راجن پبلیشرپبلشنگ، ندیم شفیق پرنٹنگ پریس ملتان، نومبر ۲۰۲۱ء

❖ فیض محمد دلچسپ صوفی، ''دیوان دلچسپ'' جھوک پرنٹرز ملتان، ۲۷ اکتوبر ۲۰۰۹ء

❖ سید آصف، ''عروض آصفیہ،'' ابتدہ پبلی کیشن، پونے انڈیا۔ نومبر ۲۰۱۶ء

❖ سید حسن کاظم عروض'' علم عروض وقافیہ وتاریخ گوئی'' ۱۹۵۱ء

❖ جاوید آصف'' وساندر'' دستک پبلی کیشنز، ملتان ۲۰۱۷ء

❖ ''تاریخ ادبیات مسلمان پاک وہند''، جلد دوم علاقائی ادبیات مغربی پاکستان پنجاب یونیورسٹی، لاہور ۱۹۷۱ء

❖ ہمراز سیال اوچوی'' گھنڈ کھول'' جھوک پرنٹرز، ملتان، ملتان ۱۹۹۹ء

❖ جمشید ناشاد، ''پپلیں ہیٹھ جہان،'' ناشر، ناصر پبلی کیشنز ڈیرہ غازی خان اپریل ۲۰۱۶ء

❖ محمد قلندری'' ترشنا'' چھاپن ہار، بی پی ایچ پرنٹرز، لاہور، ۲۳ مارچ ۲۰۱۵ء

❖ ڈاکٹر نصراللہ خان نَاصر، '' اوئے ہوئے ہوئے'' سرائیکی مجلس بہاولپور، ملتان، اگست ۱۹۶۹ء

❖ محمد اسلم رسول پور، "منتخب سرائیکی کلام بیدل سندھ" ناشر، بزم ثقافت، ملتان، اگست ۱۹۷۸ء

❖ دلنور نور پوری، "دلنور دے دوہڑے" جھوک پرنٹرز، ملتان ۲۰۱۳ء

❖ محمد اسلم رسول پوری، "منتخب سرائیکی کلام حضرت سچل سرست،" بزم ثقافت، ملتان ۱۹۷۷ء

❖ دلشاد کلانچوی "سرائیکی شاعری دے اوزان اتے قوافی" سرائیکی ادبی مجلس بہاولپور ۱۹۷۵ء

❖ ڈاکٹر مہر عبدالحق "سرائیکی لوک گیت" بزم ثقافت، ملتان ۱۹۶۴ء

❖ سید انیس شاہ جیلانی "مہانڈرا ڈیکھنس" نور رحماں پریس کراچی ۱۹۹۰ء

❖ جہانگیر مخلص "میڈا کوٹ ڈیر اور جاگ ولا " سرائیکی ایریا سٹڈی سنٹر، بہاولدین زکریا یونیورسٹی ملتان ۲۰۱۹ء

❖ خالد نجیب "ول ہک واری گھاگھرا واہسی" جھوک پبلشرز، ملتان مئی ۲۰۱۹ ء

❖ جانباز جتوئی، "ارداساں" ڈسٹرکٹ کونسل مظفر گڑھ ۱۹۸۹ء

❖ محمد اسلم رسولپور "منتخب سرائیکی کلام حمل لغاری" بزم ثقافت ملتان، ۱۹۸۹ء

❖ ڈاکٹر انور احمد، "خواجہ فرید کے تین رنگ،" بزم ثقافت ملتان، ۱۹۸۵ء

❖ طاہر تونسوی، ڈاکٹر، "خیر شاہ دا کلام" سرائیکی ادبی بورڈ ملتان، ۲۰۱۵ء

❖ اشو لال "کاں وسوں دا پکھی اے" نور بہار پریس ملتان، ساون ۱۹۹۷ ء

❖ ممتاز حیدر ڈاہر "کشکول وچ سمندر" سوجھلا (اشاعتی ادارہ) بھٹہ واہن ۱۹۸۱ ء

❖ صفدر کربلائی "کفتاں" اردو سخن لاہور ۲۰۱۴ء

❖ فریاد ہیروی "نویں دنیا دی تلاش" فکشن ہاؤس لاہور، فروری ۲۰۲۰ء

❖ مخدوم سید عبدالعزیز عارض بخاری، "پاجھاتی اپنڑے اندر وچ" سرائیکی ادبی فورم محراب والا (احمد پور شرقیہ) نومبر ۲۰۰۳ء

❖ پیر جلال شاہ کلیم اللہ "سی" جھوک پبلشرز، ملتان، ستمبر ۲۰۱۴ ء

❖ تنویر سحر "روہی ریت کنارے" ملتان انسٹیٹیوٹ آف پالیسی اینڈ ریسرچ، ملتان، مئی ۲۰۰۸ء

❖ ڈاکٹر مہر عبدالحق، "دیوان فرید" ایاز پبلی کیشنز، ملتان،

❖ سرور کربلائی "سجھ دا سینہ" جھوک پرنٹرز، ملتان، ۶ جولائی ۲۰۰۴ء

❖ محمد مظہر نیازی، "لوظ" سخن سرائے پبلی کیشنز، ملتان ۲۰۱۹ ء

❖ کیفی جام پوری "سرائیکی شاعری،" ریاض انور سیکرٹری بزم ثقافت، ملتان، ۱۹۶۹ء

❖ غیور بخاری "سر دھرتی دی ویل،" فرید فورم بہاولپور، اکتوبر ۲۰۱۴ء

❖ غیور بخاری "ساکھ" فرید فورم بہاولپور، جون ۲۰۱۸ ء

❖ شبیر شرر "چھیکڑی سڈ" ارسلان پبلشرز، ملتان، جنوری ۲۰۱۷ ء

❖ سعید احمد ارشد ڈیروی "سیڑھ" "راشد ادبی سرائیکی سنگت ڈیرہ غازی خان، جون ۲۰۲۱ ء

- جمشید کلانچوی اعوان ''رحمت دی چھاں،'' اکادمی سرائیکی ادب (رجسٹرڈ) بہاولپور، ستمبر ۲۰۱۲ ء
- پروین اختر خان، ''مدینے دیاں تانگاں،'' جھوک پرنٹرز، ملتان، اکتوبر ۲۰۱۳ ء
- جاوید آصف ''کھارے چڑھدی سک'' جھوک پبلیشرز ملتان مئی ۲۰۱۸ ء
- غلام جیلانی چاچڑ ''کلام کہتر'' جھوک جماعتیں اہل حدیث سپائے والا، ضلع مظفر گڑھ ۲۰۱۷ ء
- ظفر حسین ظفر فریدی ''عشق دے پندھ'' جھوک پبلشرز، ملتان ۲۰۱۴ء
- محمد رفیق ساگر ''جگارے'' گندھارا کو اکیڈمی پشاور، ۲۰۱۶ ء
- اشولال ''سندھ ساگر نال ہمیشاں'' پست سندھو دیرہ اسماعیل خان، ۲۱ فروری ۲۰۱۷ ء
- عزیز شاہد ''سلسلے سلونْی دے'' ناصر پبلی کیشنز دیرہ غازی خان، مارچ ۲۰۱۷ء
- ساجد بخاری ''چھاں'' جھوک پرنٹرز ملتان، یکم جنوری ۲۰۲۰ء
- مولانا حکیم محمد صادق راٹیپوری، ''رسالو سچل سرمست (سرائیکی)''، سندھی ادبی بورڈ، جولائی ۲۰۱۲ء
- حامد شاکر، مہر، ''گلاستہ نعت'' جھوک پبلشرز، ملتان، جون ۲۰۱۹ء
- سردار خادم حسن مخفی ''گوجھی پوچھی'' جھوک پبلشرز ملتان، فروری ۲۰۱۵ء
- یسین بلوچ، ''بھاگ'' جھوک پبلشرز ملتان، مارچ ۲۰۱۶ ء

❖ ریاض رحمانی ''سوچاں خشبو لفظ غلاب،'' سرائیکی ادبی مجلس بہاولپور،جون ۱۹۹۴ء
❖ اشرف درپن ''درپن '' مثال پبلشنگ ۲۰ حسیب بینک بلڈنگ چوک اردو بازار لاہور،
❖ محمد رمضان نادار،''رات تھک پئی اے،'' اردو سخن لاہور دسمبر ۲۰۱۵ء
❖ مہر حامد علی شاکر، ''دھرتی دی تاثیر'' جھوک پبلشرز ملتان،۲۰۱۹ء
❖ شفقت بزدار ''نکھیڑے'' بسم اللہ پرنٹنگ سروس ملتان،۱۹۹۹ء
❖ شفقت بزدار ''کریہہ دا قرض'' خواجہ فرید ادبی ثقافتی سنگت، جام پور، ۲۰ اپریل،۱۹۹۶ء
❖ شاکر مہروی ''شاکر مہروی دے ڈوھڑے'' جھوک پبلیشرز ملتان
❖ مسکان خان، ادھورا پندھ،
❖ عارش گیلانی ''میکوں محسوس کیتا کر'' ایم ارسلان پبلیکیشنز ملتان، اگست ۲۰۱۹ء
❖ احسان اعواݨ ''سرائیکی بیت بازی'' جھوک پرنٹرز ملتان، اگست ۲۰۱۶ء
❖ اسلم رسول پوری '' تلاوڑے'' بزم ثقافت ۴ مہربان چوک فوارہ ملتان،

علم عروض دی ساخت اعراب تے ہے۔جیڑھی حرکت تے سکون نال جڑی ہوئی اے، جیندیاں ڈھیر ساریاں بحراں ہن۔شعر دے وزن کوں بحراں دے ارکان نال سانویں تولیا ویندے۔یعنی شعر دی ہیئت وزن اتے نظم دے قاعدہ قانون نال پدھل ہوندی ہے،اتے ایندے وچ قافیہ دے ہوون انتہائی اتم جاتا ویندے،قافیہ ہم آواز تے ہم وزن حرفاں دا مجموعہ ہوندے۔قافیہ دا لغوی معنی پچھوں آون آلا تے اصطلاحی معنی کجھ متعین حرفاں دا ناں ہے۔قافیہ شاعری دا صوتی حسن ہوندے۔جیندی تکرار صوتی خوش آہنگی پیدا کرݨ دا سبب بݨدی ہے۔جینکوں لے کاری آکھیا ویندے لے کاری (RhyThem) دی تاں اپݨی نویکلی چس رس ہوندی اے۔اتے قافیہ سرائیکی شاعری دیاں صنفاں (ڈوہڑہ، گیت، لوک ادب، غزل، رثائی ادب وغیرہ) دا طرہ کمال آکھیا ونج سگدے۔

سامراجی نوآبادیات ختم تھیوݨ پچھوں مابعد نوآبادیاتی نظریات سامݨے آئے۔تاں دنیا وچ سیاسی وسماجی تے معاشی تبدیلی دے نال نال ادب وچ ہیئتی تے معنوی بدلاؤ وی آیا۔شاعری دے قاعدے قانون بدلیے اتے قافیے توں آزاد نثری نظماں وجود وچ آیاں۔مگر نوجوان لکھاری ندیم قاصر دی کتاب "قافیہ شناسی" جیندے وچ خالصتاً قافیے تے بحث کیتی گئی اے، اتے قافیے دے ہر پہلو کوں تفصیل نال پرکھیا تے لکھیا گئے۔امید اے جو اے کتاب سرائیکی ادب وچ اہم ودھارا ثابت تھیسی۔

طارق اسماعیل احمدانیؔ

31اگست 2023ء

ادب سماج انسانیت پبلی کیشنز
ISBN:987-627-7596-36-1
9786277596361

asipak0786@gmail.com | ASI Publication's Islamabad | www.adabsamajinsaniat.com | 0312-5400326